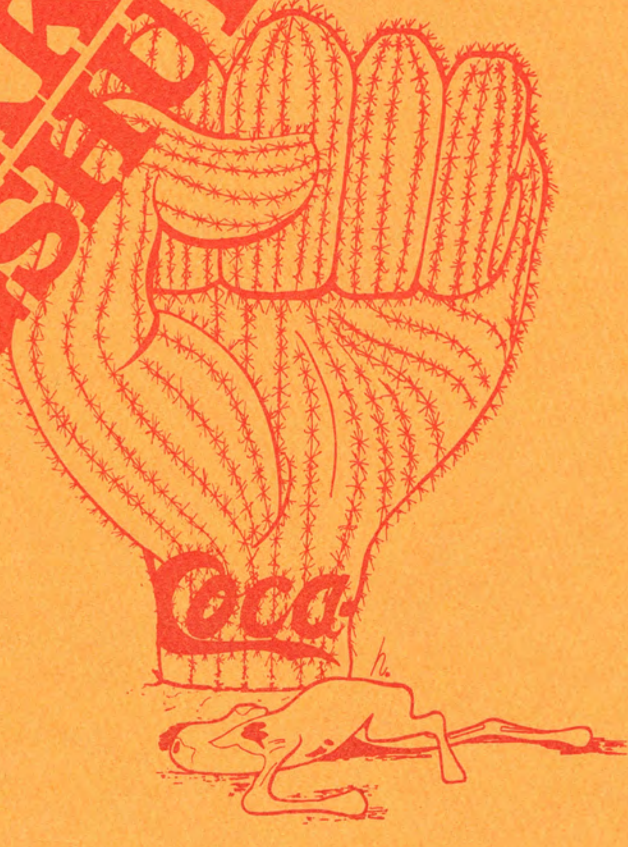
ONTWIKKELINGSHULP?

DE AS 32

DE AS

anarcho-socialisties tijdschrift

Zesde jaargang, nr. 32 - maart/april 1978

De As verschijnt vijf maal per jaar, waarvan één keer als dubbelnummer en is een gezamenlijke uitgave van Pamflet en RAM
Jaarabonnement ƒ 12,--; buiten Benelux ƒ 17,50
Los nummer ƒ 2,50 - Bij nabestelling ƒ 3,50
Bestelling ALLEEN door storting op giro 2553850 van Stg. Pamflet-Groningen.
Adreswijzigingen bij voorkeur per briefkaart, of per giro (verbeter het adres op de kaart), graag met vermelding van de postkode.
Reklamering beslist met vermelding van de laatste betaaldatum, als aangegeven in uw giro-administratie.
Verlenging van het abonnement door tijdige betaling van de volgende jaargang (uiterlijk 15 februari).
Nieuwe abonnementen gaan in met het eerste nummer van de jaargang, tenzij anders aangegeven bij bestelling.
Redaktie-adres: RAM, Stadhouderslaan 40, Rotterdam-12
Administratie-adres: Pamflet, postbus 1333, Groningen
Redaktiekollektief: Boudewijn Chorus, Anton Constandse, Wim van Dooren, Thom Holterman, Rudolf de Jong, Wim de Lobel, Simon Radius, Hans Ramaer, Lenicka Roozendaal
Verder werkten mee: Han le Blanc, Jan Bontje, Matty Klatter, Leonie Kwakkelstein, Hein van Schendel (illustraties)

ONTWIKKELINGSHULP IS STEUN AAN DE MULTINATIONALS

Sinds jaren weet men, dat de zogenaamde ontwikkelingshulp aan arme volken een fiktie is, bedrog of zelfbedrog, en dat - zoals veelvuldig is gezegd - "de rijken steeds rijker, de armen steeds armer worden". De oorzaak daarvan ligt in de koloniale struktuur van de wereldekonomie, die ondanks vele "politieke ontvoogdingen" dezelfde is gebleven als in de periode van het erkende imperialisme. In de meeste kwasi-onafhankelijk geworden landen wordt de macht uitgeoefend door verwesterde, met het atlantiese kapitalisme samenwerkende, heersende kasten. Slechts indien het gelukt, deze te verwijderen en een arm volk te bewegen, zichzelf te bevrijden, over zijn eigen grondstoffen, grond en waterrijkdom te beschikken op een socialistiese wijze, slechts door een sociale revolutie dus, is sociaal-

ekonomiese vooruitgang in de zogenaamde Derde Wereld (die nu de achterbuurten vormen van het Westen) mogelijk. De atlantiese naties zouden zulk een omwenteling moeten bevorderen en steunen, om twee miljard nooddruftige mensen (van wie de helft paupers zijn) te kunnen bijstaan. De hoog-ontwikkelde industriële en kapitaalkrachtige blanke bourgeoisie, versterkt met Japan, is echter van nature kontrarevolutionair. Zij kan geen emancipatie - en dus geen ontwikkeling - van de Derde Wereld willen. En de zogenaamde hulpverlening vormt dus één van de talloze vormen van "verleugening" in onze burggerlijke demokratie, die zo sterk is in het ontwikkelen van bedrieglijke ideologieën.

Het is bekend dat de vroegere koloniën of afhankelijke gebieden hun grondstoffen voor gemiddeld vijfenzeventig procent - tussen vijftig en honderd percent - naar het Westen zenden, waar het meeste kapitaal is geakkumuleerd en de grootste konsentratie van industrieën wordt gevonden. Bovendien moeten de leveranciers van bodemschatten - te laag betaald - dan grotendeels hun industrieprodukten tegen hoge prijzen uit het Westen betrekken. In werkelijkheid is de verhouding nog veel ingewikkelder. De zogenaamde nationale ondernemingen, die in de Derde Wereld mijnen, olievelden, plantages, weiden en akkers exploiteren voor de export, behoren óf indirekt toe aan de westerse multinationale maatschappijen, óf ze worden beheerd door een inheemse oligarchie, die de bondgenoot is van de exploiterende klassen in de kapitalistiese wereld. De voorbeelden zijn bekend: de mijnen van Zaïre, de plantages van Midden- en Zuid-Amerika, de bedrijven op de Filippijnen zijn voor een aanzienlijk deel in handen van atlantiese ondernemingen of banken, zodat de koloniale struktuur gebleven is. De meeste olievelden, die genationaliseerd zijn, worden door westerse maatschappijen (de vroegere koncessionarissen) technies beheerd, deze multi's kopen de olie tegen prijzen, die belachelijk zijn, indien men het oog slaat op de enorme winsten van de organisaties, die zich belasten met raffinage, transport en distributie van olie en benzine. In beide gevallen zijn het de kleine uitbuitende kasten van de arme landen, die (echte "landverraders") het Westen terwille zijn, om aldus minstens vier doeleinden te bereiken.
Ten eerste zijn de semi-feodale, oligarchiese en militaire kasten in de Derde Wereld, wat de civilisatie aangaat, amerikaans of westeuropees opgevoed, vreemdelingen in hun eigen landen, en dus bereid, de kulturele kolonisatie (die al vier eeuwen aan de gang is (voort te zetten. Deze taak dient te verlopen onder bescherming van het Westen. Ten tweede leidt deze "kultuur-expansie" tot het aanbrengen van diepe scheidingen tussen inheemse volksgroepen, het scheppen van klassen en standen naar kapitalisties (en feodaal) model, het tot stand brengen van een kloof tussen een elite en een verpauperde massa, Om deze menigte in bedwang te houden zijn wapens, technici, deskundigen en hulpkrachten nodig van de atlantiese wereld. Zij hield de laatste jaren aldus de latijnsamerikaanse diktaturen in stand, steunde de afrikaanse diktatoren (in Marokko, Zaïre, enige tientallen in Frans-Afrika) de arabiese olievorsten, de tirannen in Zuid-Oost-Azië als Marcos van de Filippijnen en Soeharto van Indonesië. Ten derde hebben deze min of meer gekleurde potentaten enorme kapitalen, ontstolen aan hun volk met medewerking van de westerse bedrijven, in veiligheid gebracht in de atlantiese wereld, waar ze tot de topkapitalisten behoren: arabiese sjeiks hebben kommissaria-

ten in amerikaanse bedrijven, de Sjah van Iran kocht een kwart van de aandelen van Krupp, ontzaglijk veel grond en gebouwen zijn in handen van heersers over de arme volken, ze zijn invloedrijke klanten van de atlantiese wapenindustrie, ze ontvangen desnoods fantastiese kredieten en leningen met als onderpand de bodemschatten van de landen, die zij exploiteren, de militaire bases (de Verenigde Staten hebben er in het buitenland vierendertig honderd!) die ze verpachten. Het gevolg is dat de volken van de Derde Wereld, aan wie de voordelen van de "ontwikkeling" (mijnbouw, plantages, oliewinning, infrastruktuur) nauwelijks ten goede komen, opgescheept worden met enorme schulden, waarvan de rente en aflossing door hun arbeid moeten worden gegarandeerd. Deze struktuur blijft slechts zolang als de oligarchieën van de Derde Wereld gemene zaak maken met de "vrije wereld". Ten vierde hebben zij eventueel de hulp nodig van de overweldigende atlantiese strijdkrachten om lastige buren op een afstand te houden (Saoedi-Arabië vreest bijvoorbeeld het militaristiese Iran, vele staten van Latijns-Amerika wantrouwen elkaar) om te zwijgen van de diensten die de westerse geheime diensten bewijzen om infiltratie van revolutionairen te voorkomen.
Als men deze sociale, ekonomiese en politieke struktuur van de kapitalistiese wereld beziet (de zogenaamd kommunistiese of staatskapitalistiese landen vormen aparte blokken) dan is het duidelijk, dat deze struktuur zich verzet tegen wezenlijke emancipatie en verhoging van de welvaart der armste volken. Want als er steun wordt verleend door het Westen aan de Derde Wereld moet deze wel dienen om het bestaande systeem te bestendigen. Dat het kapitalisme zijn eigen graf zou graven uit mensenliefde is weinig waarschijnlijk, en ook de geestelijk gelijkgeschakelde arbeiders uit de atlantiese wereld tonen weinig bereidheid offers te brengen voor de twee miljard sloebers. Steun aan de heersende kasten van de Derde Wereld is altijd nog het meest voorkomende verschijnsel.

WELBEGREPEN LIEFDADIGHEID

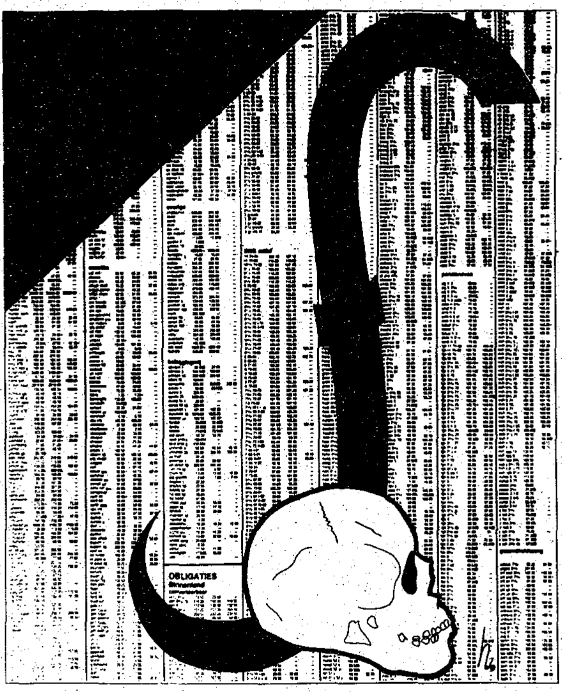
Welbegrepen liefdadigheid begint bij zichzelf. Het is een oeroud gezegde. De sociale en humanitaire steun dient dus, om een knagend gevoel van het geweten het zwijgen op te leggen, de paupers te bewegen af te zien van geweld tegen de rijken, en ... in dit geval zeer belangrijk: de binnenlandse industrieën in staat te stellen winstgevende orders uit te voeren ten bate van de eigen bourgeoisie. Of het nu gaat om export van overdadige melkpoeder; om het bouwen van schepen voor minder moderne staten; om het leveren van wapens (met garantie van de eigen overheid) aan bondgenoten in de Derde Wereld; om het schenken van ongecontroleerde kapitalen aan de dieven, die de orde handhaven; om de subsidies aan de maffia's, die verzet tegen het Westen met moord bestraffen; om bedragen voor havenbouw, wegenaanleg, irrigatie-systemen enz. die voor twee derden verdwijnen in de zakken van korrupte burokraten en militairen...het geld is altijd "goed besteed". We weten wel dat de gewezen minister Pronk slapeloze nachten doorbracht inzake de miljoenen, die in naam van ontwikkelingshulp terecht kwamen in de zakken van avonturiers, en dat hij middelen zocht om rechtstreeks de arme mensen te steunen, worstelend met de kasten die ook zulke bedragen nog in de wacht wilden slepen. Eén voorbeeld leverde wel het "koncentratieland" Colombia, waar twee oligarchiese partijen (die zich konservatieven en liberalen noemden)

een verbond hadden gesloten, om alle verkiezingen te winnen (of te vervalsen) opdat het demokratiese gordijn over het fascistiese gedoe op zijn plaats kon blijven. In 1971 was op die manier een half miljoen gulden aan Nederlandse hulp terecht gekomen in de verkiezingskas der verbonden boeven. De Groene Amsterdammer heeft (op 1 maart 1978) nog eens een boekje opengedaan, in het voetspoor van Jan van Putten, over het feit dat de arme boeren, die onder andere zijn verenigd in de ANUC, geen cent hebben gezien van onze ontwikkelingshulp. Een vaderlands ingenieursburo heeft wel twaalf miljoen gekregen voor het ontwerpen van plannen, om de Río Magdalena bevaarbaar te maken en de irrigatie te bevorderen, maar dat plan zou vooral de grote en middenboeren ten goede komen. Zoals overal in de wereld zijn de westerse multi's ingeschakeld om - met enorme winsten - plannen te ontwerpen en uit te voeren ten gunste van de reeds betrekkelijk welgestelde boeren, die bondgenoten van het Westen kunnen zijn.
De zogenaamde "groene revolutie" is als middel volkomen mislukt om de kleine landbouwers wat meer welzijn te geven. Op de daarvoor beschikbaar gestelde miljarden hebben zich de multi's geworpen, teneinde deze kapitalen in de wacht te slepen, en zij hebben de voedsel- en landbouw-organisatie van de Verenigde Naties (FAO) geïnfiltreerd, om opdrachten te krijgen om kunstmestfabrieken te bouwen (met hun oktrooien, die zwaar betaald moesten worden!) om bepaalde zaden en planten te leveren (alweer tegen voortdurende betaling van patenten) om irrigatie-sistemen te ontwerpen en uit te voeren, die voornamelijk de grote boeren en de internationale plantagehouders van nut konden zijn. De moordende droogte in de Sahel-landen van Midden-Afrika is te wijten aan het verwaarlozen van de belangen der armste bevolkingsgroepen. Le Monde Diplomatique van september 1975 heeft een boekje opengedaan over de manipulaties van grote bedrijven met miljarden dollars, bestemd voor ontwikkelingshulp, terwijl het voornaamste doel werd in de Derde Wereld exportbedrijven te subsidiëren, die goedkope produkten uit de arme landen op de wereldmarkt konden brengen, waar ze met hoge winsten verkocht konden worden. Natuurlijk komen Philips, Akzo, Unilever, Shell enz. altijd voor op de lijsten van begunstigden, als het hout betreft (Brazilië, Suriname) ook Bruynzeel. De boeren in Brazilië zijn voor zeventig procent afhankelijk van Amerikaanse bedrijven, als ze kunstmest nodig hebben.
Eén van diegenen, die deze stand van zaken duidelijk heeft belicht, was Dick Scherpenzeel, in 1973 veel te vroeg - op vijftigjarige leeftijd - overleden. Een aantal van zijn artikelen is gebundeld in het boek, dat de veelzeggende titel draagt Trieste balans. Hij gewaagt daarin van "de hopeloze taak van de FAO", hij zegt: "Het huidige sisteem van ontwikkelingshulp heeft gefaald", met als konklusies (in 1975): "Die Nederlandse ontwikkelingsbegroting is dan ook in het geheel niet op de ekonomiese en sociale groei van de ontwikkelingslanden gericht, maar is een van de belangrijkste middelen voor onze exportbevordering en voor de infiltratie van ons Westers ekonomies patroon in de Derde Wereld geworden, via de partikuliere investeringen". Bovendien werden in India de kleine boeren volledig weggekonkureerd door de begunstigde rijke landbouwers. Op een bepaalde plaats zegt hij dat velen menen, dat de Wereldbank een instrument is van het westerse imperialisme, dat de armste volken bedelft onder ondraaglijke schuld. (p. 107)

"Het sisteem van hulpverlening is failliet", zo riep Dick Scherpenzeel al in 1971. Maar dat sisteem bleef. Toen in november 1977 het Nederlandse "koningspaar" met de toenmalige minister van der Stoel een bezoek bracht aan de konservatieve en pro-westerse president Senghor bood men aan dit regime twee miljoen gulden aan, voor het planten van bomen. Een uitnemende idee, als men maar wist wie daar op de lange duur de baten van zouden opstrijken. Men kan echter weten dat elk bedrag, geschonken aan korrupte regeringen, maar een fraktie van de mogelijke voordelen tot gevolg heeft. De steun aan Indonesië en aan Suriname - hoe verschillend de twee sistemen ook zijn - dienen een politiek doel, maar zijn uit een oogpunt van ontwikkelingshulp geheel ondoeltreffend.
We willen hier nog een opmerking maken over de besteding van de miljarden voor ontwikkeling. Een aanzienlijk deel daarvan komt ook terecht bij de christelijke missie en de daarmee verbonden kerken in de Derde Wereld. Het is moeilijk dienaangaande juiste cijfers te krijgen, want deze hulpverlening verloopt indirekt, bijvoorbeeld via de organisatie Cebemo, die vele kontakten heeft met kerkelijke organen in de Derde Wereld. Nu zijn er gelukkig fraters en paters, die zich aan de zijde hebben geschaard van de armen, en die een graantje weten mee te pikken. Er zijn echter ook officiële instanties, die allereerst de mensen willen bekeren, en daarvoor veel grotere bedragen krijgen dan door de vroegere kollektes bijeen gebracht konden worden, met natuurlijk als argument dat ze een sociale taak hebben. Maar, zoals gezegd, men bevindt zich hier op een beetje duister terrein.

EIGEN HULP DOOR REVOLUTIE

Als een arm volk zijn levenspeil wil verhogen, moet het daarvoor zelf strijden, om de kontrole te krijgen over grond, water, delfstoffen, landbouw en industrie. Natuurlijk is dat niet de bedoeling van de hulpverlening. De volkspartijen, die in Cuba, Vietnam, Angola, Mozambique door een burgeroorlog aan de macht zijn gekomen (een zeer betwiste macht) hebben het ontzaglijk moeilijk, hun idealen en doeleinden worden daardoor verminkt, grote mogendheden (ook de Sovjet-Unie) proberen politiek te profiteren van hun gebrek aan geld, wapens, techniese middelen, produktiemachines. Maar in beginsel (met enkele uitzonderingen onder Pronk) helpt het Westen geen revolutionaire regimes: men denke aan de pogingen tot omverwerping van de regeringen van Cuba, Angola, Vietnam door rechtstreekse gewelddadige interventie, men denke aan het tamelijk reformistiese bewind van Allende in Chili, waar pro-westers geweld de overwinning kon behalen.
Niettemin blijft het een waarheid, dat geen "achtergebleven gebied" zich uit voogdij en kolonisatie kan verheffen zonder een interne sociale revolutie. En ook dat is geen ontdekking van vandaag: het is reeds lang geleden als een ideaal erkend. In november 1967 kwam Nesbic (toen nog het "tijdschrift voor de internationale ontwikkelingssamenwerking") uit met een nummer gewijd aan het thema: revolutie. Het was het jaar dat in Bolivia Régis Debray was gevangen genomen, en Che Guevara daar was gedood. In hun bijdragen hebben toen Karel Roskam, Enno Hommes, Roger Vekemans en ik zelf het probleem aangesneden, of zonder het opstaan van de inheemse massa's tegen hun "elites" wel een verbetering van het levenspeil mogelijk was. Ik heb

toen uiteengezet, dat leningen met een lage rente, mits rationeel door de mensen zelf gebruikt om voedsel en artikelen voor de eigen binnenlandse markt te produceren, nog wel aanvaardbaar waren. Ook humanitaire hulp in noodgevallen kon welkom zijn. "Maar een niet gering bedrag is bestemd voor politieke doeleinden (om een regime te vriend te houden) voor bewapening (nog fataler) of om opstandige bewegingen te helpen onderdrukken". Overigens werd ook toen een aanzienlijke som bestemd voor garanties aan westerse banken en ondernemingen, die het terugontvangen en gewonnen kapitaal zo snel mogelijk weer naar het kapitalistiese buitenland uitvoeren. Er is in arme landen sprake van een pro-westerse bourgeoisie, die vreselijk profiteert van de "ontwikkelingshulp", die door kapitaalvlucht haar bezit veilig stelt in het buitenland, en van het streven van nationalistiese partijen om de kontrole te krijgen over het kapitaal: een vorm van staatskapitalisme, zo werd gezegd. Aan de westerse ondernemingen wordt voorgehouden, dat "omgewentelde" landen (men denke aan Cuba, later aan Angola) goede partners zouden kunnen zijn in het handelsverkeer. Maar daarbij werd kennelijk onderschat, dat de poging om zulke regimes te vernietigen een veel grotere driftmatige en instinktieve drijfveer is dan... "samenwerking". Het was wel waar wat er staat: "Men kan geen daadwerkelijke hulp verlenen aan een minder ontwikkeld land, dat geen sociale revolutie heeft gekend". Maar de oproep, om offers te brengen voor het welzijn van de armste volken, was ook toen blijkbaar nog een vrij zwakke aanmoediging.
En nu? De situatie is duidelijk genoeg: ontzaglijke offers worden

van zwakke, gekoloniseerde naties geëist, als ze in opstand komen tegen de gevestigde orde. Toch is de beste mogelijkheid om aanstonds in de eenvoudigste behoeften te voorzien: het direkt en kollektief beheren van de produktiemiddelen, door socialisties zelfbeheer dus van bedrijven en gemeenten, meer volgens de idealen van de Eerste dan van de Tweede Internationale. Hoe dichter men is bij de kleinschalige ondernemingen, hoe meer de voortbrenging en distributie vallen te overzien. Maar het uittreden uit de kapitalistiese internationale gaat gepaard met ernstige crises. De arbeiders van de ontwikkelde wereld behoren echter in zo'n geval de omwenteling te ondersteunen, om nieuwe internationale relaties te scheppen en angstwekkende spanningen tussen verschillende werelden op te heffen. Dat voor zulk een ontspanning een prijs moet worden betaald (duurdere grondstoffen, hogere lonen) valt nooit te vermijden, maar het behouden van de huidige verhoudingen leidt tot oorlogen, dat staat evengoed vast. Men koncentrere dus de hulpverlening juist op volken, die in een revolutionaire fase verkeren en die proberen een socialistiese ordening te scheppen.

Anton Constandse

DE ARME LANDEN HEBBEN GEEN BEVOOGDING NODIG

Na een kwart eeuw ontwikkelings"hulp" is het resultaat van alle hulpverlening dat de kloof tussen rijke en arme landen groter is geworden. Het inkomen per hoofd van de bevolking in de westerse landen was in 1970 gemiddeld 2400 dollar en wordt door de Wereldbank voor 1980 op gemiddeld 3600 dollar geschat. Voor de ontwikkelingslanden zijn deze gemiddelden: 180 en 240 dollar. Dit betekent, dat het verschil in inkomen dan 1100 dollar groter zal zijn. Het beeld van de praktijk van de ontwikkelingshulp is onduidelijk. Wat zijn de doelstellingen? Brengt het werkelijk economische en sociale vooruitgang en wie wordt er beter van, het rijke westen of de derde wereld? Hebben de armen daar er iets aan, of helpt de ontwikkelingshulp alleen maar de rijke bovenlaag steviger in het zadel? Want er is nooit een causaal verband tussen ontwikkelingshulp en welvaartstijging aangetoond.

Volgens de meest optimistiese cijfers die ter beschikking zijn, bedroeg de groei in de gezamenlijke ontwikkelingslanden (inklusief de olielanden!) volgens de Wereldbank over de periode 1950-1960 gemiddeld 4,6% per jaar en over 1961-1972 5,6%. Maar de bevolkingstoename heeft dat ene percent ruimschoots teniet gedaan. Van de niet gekwantifiseerde doelstellingen, zoals bestrijding van ondervoeding, analfabetisme en werkeloosheid, kan worden aangenomen dat de balans over de hele linie negatief is. Vaak wordt door de rijke landen gewezen op de geringe stijging van de nationale inkomens van de arme landen. Maar deze gemiddelden verhullen dat die stijging ten goede is gekomen aan de rijke bovenlaag. De situatie van de armste groepen is er slechts op achteruitgegaan. "Ontwikkelingshulp is geld geven van de armen

in de rijke landen aan de rijken in de arme landen", is terecht een gevleugelde uitdrukking geworden.
Deze sombere konklusies zijn allerminst van de laatste tijd. In 1973 besloot Mansholt het stadium generale aan de Vrije Universiteit te Amsterdam met een rede waarin hij tot de slotsom kwam dat de pogingen van de laatste twintig jaar om de kloof tussen rijk en arm te overbruggen, falikant zijn mislukt. De hoogleraar Goudswaard merkte in een interview in "Trouw" van 20 oktober 1973 op dat wij ten aanzien van de ontwikkelingslanden nog niet verder zijn dan het standpunt van de bedeling uit de vorige eeuw. Hij haalde hierbij het voorbeeld aan van een vriend die honger lijdt. Die geef je niet iedere keer vis te eten, maar die geef je een hengel, zodat hij er zelf uit kan komen.
Niettemin wordt de "hulp" nog steeds op dezelfde wijze voortgezet. In zijn proefschrift "Aid or Development" betoogt Zeylstra dat het hoofddoel van het geven van ontwikkelingshulp is het handhaven van de huidige wereldorde. Volgens Zeylstra waren het de politici, die de aandacht van de ekonomen vroegen voor de problemen van de ontwikkelingslanden, en niet omgekeerd. De jonge landen mochten niet in chaos vervallen, maar ook niet in de verleiding komen om zich van de rest van de wereld af te sluiten of aansluiting te zoeken bij het Sovjetblok. "Dit alles betekent, dat na de dekolonisatie ontwikkelingshulp dreigt te ontaarden in een nieuw instrument om de arme landen van de rijke landen afhankelijk te maken". Onderontwikkeling sloeg op een achtergebleven situatie *in vergelijking met de ontwikkelde landen* en er moest iets ondernomen worden om die situatie te verbeteren. De arme landen werden gekarakteriseerd aan de hand van de *verschillen die zij vertonen* met de *westerse landen*. De gedachte de wereld op te delen in "ontwikkelde landen" en "ontwikkelingslanden" is gebaseerd op de simplistiese veronderstelling dat de "onderontwikkelde" landen eigenlijk inefficiënte versies zouden zijn van de meer ontwikkelde landen. Het geven van ontwikkelingshulp impliseert zo gezien een waardeoordeel, nl. dat de ontwikkelingslanden in hun eigen belang voor hun toekomstige ontwikkeling de tegenwoordige staat van ontwikkeling van het geïndustrialiseerde westen en het daarmee overeenkomende type maatschappij moeten kiezen. Zeylstra legt er de nadruk op dat etnocentrisme en kulturele arrogantie de belangrijkste hindernissen zijn die het westen belemmert de ware aard van de problemen te zien. Er is een ontstellend gebrek aan kennis van de sociale, kulturele, historiese en politieke achtergrond van de derde wereld landen, en van hun specifieke problemen.

MODELLEN

Het waren in de eerste instantie vooral de ekonomen die zich met de ontwikkelingsproblematiek bezig hielden. Ontwikkelingshulp werd gepresenteerd als een financieel vraagstuk. Ekonomen als Rostow en W.A. Lewis stelden ontwikkeling gelijk met ekonomiese groei en reduseerden daarmee "ontwikkeling" tot een ekonomies verschijnsel. En ekonomiese ontwikkeling werd weer verengd tot ekonomiese groei in termen van stijging van het nationale inkomen. Men meende dat kapitaalsoverdracht ekonomiese groei teweeg zou brengen, die dan weer een *algemene* welvaartsstijging ten gevolge zou hebben. Verdeling van de welvaart werd in dit *groeimodel* aan zichzelf overgelaten.
Zo is de ontwikkelingshulp als massaal internationaal verschijnsel van de grond gekomen met wetenschappelijke fundering, *zonder dat er*

vooraf gaand onderzoek had plaatsgevonden naar de oorzaken van de problemen van de arme landen. De situatie waarin de ontwikkelingslanden verkeerden werd vergeleken met die waarin het westen in de overeenkomstige periode van de industriële revolutie verkeerde. Aan de effekten van het kolonialisme werd geen of weinig aandacht geschonken. Er werd niet ingezien dat de startpositie volkomen verschilt en dat de voorwaarden voor ekonomiese ontwikkeling in de arme landen veel slechter zijn. In het westen was de industrialisering voornamelijk het resultaat van een proses van spontane groei. In de derde wereldlanden werd de moderne industrie van *buitenaf* ingebracht. Het probleem van de ontwikkeling werd als een geïsoleerd verschijnsel gezien en niet als een probleem dat samenhangt met de ontmoeting van verschillende ekonomiese en sociale stelsels, waarbij het ene stelsel ekonomies verder ontwikkeld was dan het andere en waarbij als gevolg van die ontmoeting ongelijke verhoudingen ontstonden en binnen het zwakkere stelsel belangrijke veranderingen optraden.
Het kon niet uitblijven dat als gevolg van de teleurstellende resultaten ontwikkelingsekonomen gingen beseffen dat ze te zeer vertrouwd hadden op de zegeningen van een snelle ekonomiese groei die de arme massa niet kon bereiken. Men begon zich af te vragen of de regeringen in de ontwikkelingslanden rekening hielden met het belang van de armen in die landen en daarmee werd de aandacht gericht op de groep van de armsten in de arme landen. De Wereldbank (McNamara) begon een pleidooi voor een direkte aanval op de armoede zelf. De armsten moeten geholpen worden aan voldoende voedsel, onderdak, gezondheids- en sociale zorg en basisonderwijs. Het gaat om de vervulling van de "basisbehoeften". De doelstelling van het *basisbehoeftenmodel* is om binnen een redelijke tijd (bijv. één generatie) te voldoen aan de fundamentele behoeften van de minder bevoorrechte gedeelten van de bevolking. Als deze vervuld zijn, zal dat ekonomiese groei tot gevolg hebben (Emmerij, Ul Haq).
Bevrediging van de basisbehoeften gaat dus *vooràf* aan ekonomiese groei. Dus precies het omgekeerde dan het ekonomiese groeimodel stelt: op ekonomiese groei volgt vanzelf algemene welvaart voor de hele bevolking. Terwijl het basisbehoeftenmodel door de Nationale Raad voor Ontwikkeling (NAR) omhelsd wordt als een nieuw panacee voor het armoedevraagstuk, is de kommissie voor Ontwikkelingsprogrammering van de Verenigde Naties veel terughoudender. Uit de reaktie van Van Dam op het NAR advies blijkt dat de vooruitzichten wat betreft het realiseren van het basisbehoeftenmodel weinig vertrouwenwekkend zijn. Hij citeert Hommes, die naar aanleiding van het ILO rapport "Meeting Basic Needs" konstateert dat het programma vol staat van al die maatregelen die de elites in de ontwikkelingslanden tot nu toe hebben tegengehouden: landhervorming, progressieve inkomstenbelasting, aangepaste technologie en gemeenschapsontwikkeling. Nog afgezien hiervan, het zijn weer westerse ekonomen die voor anderen bepalen wat "ontwikkeling" moet zijn en wat de behoefte van anderen is. Die hoeven niet uitsluitend van materiële aard te zijn.
De basisbehoeftenbenadering legt eenzijdig de nadruk op een bepaalde wijze van armoede bestrijding, *zoals dat in het westen gezien wordt.* Het is een reflektie van de akademiese diskussie, zoals die hier gevoerd wordt, als reaktie op de ontoereikendheid van het groeimodel. De derde wereld heeft zich dan ook terughoudend opgesteld. Het is de derde wereld zèlf die uit moet maken waaraan behoefte is. Een basisbehoeftenbenadering zal niet slechts gericht moeten zijn op het

bestrijden van absolute, maar evenzeer van relatieve armoede en zich moeten richten op de ekonomiese strukturen, in zoverre die armoede veroorzaken of instand houden. Bij het basisbehoeftenmodel wordt uitgegaan van een samengaan van belangen van arme en rijke landen en wordt aan externe oorzaken van de onderontwikkeling geen aandacht besteed.

EXTERNE FAKTOREN

Die externe oorzaken vinden we wel bij de "centrum-periferie" Teorie (Prebish, A. Gunder, Frank, Galtung), die de rijke landen in het middelpunt (centrum) plaatst en de arme landen in de marge (periferie). Het centrum legt zijn wil op aan de periferie en de (over)ontwikkeling van de rijke landen heeft de *onderontwikkeling* van de periferie landen tot gevolg gehad. In de marxistiese benadering wordt de derde wereld problematiek niet opgevat als een geisoleerd verschijnsel, maar als onontbeerlijk verbonden met en een gevolg van de historiese opkomst en expansie van het kapitalisme op wereldschaal. (E. Mandel, Paul Baran). De ontwikkelingslanden zijn niet simpelweg achtergebleven bij, maar onderontwikkeld door de koloniale en neokoloniale aktiviteiten van de kapitalistiese landen. Het ontwikkelingsvraagstuk is derhalve een aspekt van het kapitalistiese imperialisme en primair een uitdrukking van de wereldwijde tegenstelling tussen arbeid en kapitaal (Coppens). Hiermee wordt het aksent gelegd op de externe oorzaken van de onderontwikkeling, al kunnen met deze verklaring niet alle aspekten van de onderontwikkeling verklaard worden. Coppens' bezwaar tegen (altans bepaalde varianten van) de marxistiese benadering is dat het rigide en deterministies hanteren van het maatschappelijk evolutiemodel slechts bij de historiese werkelijkheid past, terwijl het zich bovendien even schuldig maakt aan hetzelfde etnosentrisme als in de traditionele westerse ontwikkelingsteorie. Bovendien zijn imperialistiese drijfveren niet beperkt tot samenlevingen met een kapitalistiese produktiewijze. Hoe belangrijk de internationale dimensie van het ontwikkelingsvraagstuk ook is, een teorie van het imperialisme verklaart niet alle ontwikkelingsmoeilijkheden die er zijn. Er zijn ook autochtone faktoren in de ontwikkelingslanden, die niet geheel kunnen worden verwaarloosd. Brenner en Weggelaar noemen twee oorzaken voor het feit dat het ondanks de vele krachtsinspanningen niet gelukt is om de ekonomiese omstandigheden in de ontwikkelingslanden te verbeteren. Eén ervan is te vinden in de rijke landen, de tweede in het sociaal-ekonomiese karakter van de arme landen zelf. In de rijke landen is het de merkwaardige koalitie van verschillend gemotiveerde groeperingen, die de aard en de richting van de ekonomiese relaties met de arme landen beïnvloedde. In de arme landen is het de sociaal-ekonomiese erfenis: het karakter van de nieuwe klassestruktuur en de machtsrelaties die ontstonden na het koloniale bestuur. "Zo is in alle opzichten de diskrepantie tussen de ekonomiese realiteit in de rijke landen en die in de arme landen zò groot geworden, dat geen enkele als verzoeningsgebaar bedoelde transfer van kapitaal de sociaalpolitieke misstanden, karakteristiek voor de onderontwikkelde wereld, kan veranderen. Hulp, in de vorm waarin het gegeven wordt, doet de misstanden slechts toenemen".

VISIES UIT DE DERDE WERELD

Belangrijker dan alle benaderingen die er in het westen ten aanzien

van het ontwikkelingsvraagstuk bestaan, zijn *de benaderingen uit de derde wereld zèlf*. De derde wereld heeft het te lang moeten doen met westerse ideeën omtrent ekonomiese ontwikkeling die voorbijgingen aan de specifieke sociaal-ekonomiese en politieke achtergrond van deze landen. Ze bleken dan ook ongeschikt te zijn. "Voor U, over U, maar zonder U, is dit alles bedacht", aldus Pronk in zijn openingsrede tijdens een konferentie ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van het Institute of Social Studies in Den Haag.
De Nigeriaanse ekonoom Umeham Ikoku wijst er op dat de talrijke definities van "ontwikkeling", die in omloop zijn, niet terzake zijn omdat de meeste een universeel karakter dragen en geldig worden verklaard voor àlle arme landen. Hij is van mening dat het armoedeprobleem niet goed te taxeren is, laat staan er iets aan doen, zonder het gedurende langere tijd aan den lijve te ondervinden. "Het is moeilijk denkbaar dat de meeste westerse of westers georiënteerde ekonomen die hun werk doen onder zeer welvarende omstandigheden, ten volle zouden begrijpen wat het wil zeggen arm en onderontwikkeld te zijn zodat de door hen bedachte definities het begin van een oplossing zouden kunnen zijn. Om te kunnen begrijpen zou het nodig zijn een periode van tenminste twintig jaar door te brengen in een van de arme landen". Ikoku stelt dat, iedere zogenaamde ontwikkelingsekonoom onbevoegd is de ontwikkeling van een land te bepalen, tenzij hij er tenminste twintig jaar heeft gewoond, met de ogen open en niet in een groot, internationaal hotel. Hij betoogt dat iedere poging om aan het begrip "ontwikkeling" een universele betekenis toe te kennen - behalve wanneer de definitie luidt "emancipatie volgens inheemse waarde-oordelen" - averechts zal werken en tijdverspilling is. Het opstellen van definities van wat moet worden verstaan onder "ontwikkeling" is een privilege dat thuishoort bij de landen die zichzelf als "ontwikkelingsland" beschouwen.
Hoe meer definities hoe beter. Er zijn nauwelijks twee landen te bedenken met gelijke problemen. Met "land" bedoelt Ikoku het volk, de zwakke groepen in de steden en op het platteland, op wie de hulp gericht hoort te zijn. In de praktijk zijn het meestal kleine groepen die voor anderen bepalen wat "ontwikkeling" moet zijn, dat wil zeggen, voor zover die wordt vertaald in regeringsplannen. Het is nu juist het volk dat duidelijk moet maken waaraan behoefte is. Er moet speciale aandacht gegeven worden aan andere groepen dan de op het westen georiënteerde regerings- en universiteitskringen, die hun eigen ontwikkelingsaspiraties uitdrogen. Hij zet uiteen hoe Afrika zich zou kunnen ontwikkelen, wanneer het zou voortbouwen op de tradities, die door de voorouders werden overgeleverd. "Zachte", inheemse techniek zou voorrang moeten krijgen boven de uit het buitenland afkomstige "harde" techniek. "Waarom zouden wij de koers van west of oost moeten volgen, bovendien nog met "hun" hulp? Hulp doet denken aan de afstotingsverschijnselen, die ook bij transplantaties voorkomen: doordat slechts passende, dure voorbeelden worden overgenomen, worden alle deugden, die iemand tot "Afrikaan" maken, uitgehold .(...) Hulp betekent een vlucht van de ontvangende landen uit de verantwoordelijkheid en verstrekt het wijd verbreide besef dat de bron van de vooruitgang elders ligt". Met uitzondering misschien van partikuliere organisaties, die de hulp aanwenden om de sociale strukturen van de ontvangende gemeenschap - niet het land - te verbeteren, is de hulpverlening een weerspiegeling van klassebe-

langen, zonder dat daar enige morele overweging aan te pas komt. Het is een strategies offensief in de strijd die de geïndustrialiseerde landen (kapitalisties en socialisties) voeren om de buitenlandse markten. Bilaterale of multilaterale hulpverlening kan niet worden losgemaakt van de politiek, aldus Ikoku.
Het Derde Wereldforum, een groep van sociale wetenschappers uit de derde wereld, opgericht in 1975 ter uitwisseling van ideeën over alternatieve ontwikkelingsstrategiën tussen wetenschappers uit de ontwikkelingslanden, stelt dat de internationale orde waarin de derde wereld zich bevindt, totaal herzien moet worden. Het gaat hierbij niet zozeer om de herverdeling van de bestaande rijkdom, als wel verdeling van toekomstige groeikansen. Het Forum (Samir Amin, Gamani Corea, Celso Furtado, Mahbub-ul-Hag, A. Mafeje, E. Iglesias, Nurul Islam) wenst een volledige deelname van de derde wereld op basis van gelijkheid in internationale organisaties en een werkelijke overdracht van hulpbronnen van rijke naar arme landen, en géén ontwikkelings"hulp". Gewezen wordt op de noodzaak van samenwerking en handel *tussen de derde wereldlanden onderling* om de afhankelijkheid van de geïndustrialiseerde landen te verminderen. De arme landen moeten kontrole hebben over hun eigen hulpbronnen en moeten de mogelijkheid ontwikkelen of uitbreiden om eigen grondstoffen te verwerken.

AUTONOME ONTWIKKELING

Het Forum beveelt autonome ontwikkeling aan als ontwikkelingsstrategie voor de derde wereld. Politieke vrijheid kan niet volledig zijn zonder ekonomiese emancipatie en intellektuele vrijheid. Het impliseert het zoeken naar een alternatieve ontwikkelingsstrategie, die er vanuit moet gaan dat armoede *direkt* aangepakt moet worden. Het gaat er niet zozeer om *hoeveel* geproduceerd wordt, maar *wat* er geproduceerd wordt en *hoe het verdeeld wordt*. De weigering van de rijke landen om "ontwikkeling" te beschouwen als een samenhangend proces dat fundamentele veranderingen in de struktuur van hun eigen landen vereist, leidt steeds weer opnieuw tot een impasse. Werkelijke vrijmaking van de derde wereld is gebaseerd op een beleid gericht op vertrouwen op *eigen kracht* ("self-reliance").
Dat betekent een ontwikkelingsstrategie die gebaseerd is op eigen behoeften en waarden en gebruik maakt van eigen menselijke en materiële hulpbronnen, technologie en kennis. In deze kontext moeten de voorstellen voor ontwikkelingssamenwerking beschouwd worden. De voorstellen moeten beoordeeld worden op basis van *de mate waarin ze bijdragen tot het streven naar "selfreliance"*. Het Forum adviseert overigens de arme landen buitenlandse hulp als restpost in de totale planning te beschouwen. Het Forum roept op tot een grotere uitwisseling van ervaringen op het gebied van ekonomiese ontwikkeling tussen de derde wereldlanden onderling, en is ervan overtuigd dat de ontwikkeling in wezen de verantwoordelijkheid van deze landen zelf is. Hiertoe moeten interne institutionele veranderingen, noodzakelijk voor de ontwikkeling, tot stand gebracht worden. Muhbub-ul-Haq stelt dat dit een herbepaling vereist van ekonomiese en sociale doeleinden, een liquidatie van bevoorrechte groepen en gevestigde belangen en een herverdeling van politieke en ekonomiese macht. De ondoelmatigheid van de ontwikkelingshulp kan niet los gezien worden van het interne probleem van hervormingen in de arme landen zelf. Hervormingen in de internationale orde moeten gepaard gaan met hervormin-

gen in de derde wereld zelf. "We moeten zelf de noodzakelijke interne hervormingen uitvoeren,... tegelijkertijd echter moet de huidige internationale machtsstruktuur grondig herzien worden, omdat zij duidelijk ten gunste van de rijke landen werkt en ons de kansen waar we recht op hebben onthoudt". "Self-reliance" alleen kan de ekonomiese ongelijkheid in het internationale systeem niet te niet doen. Er moet een nieuwe basis voor internationale handel gevonden worden. Er wordt met nadruk gesteld dat gelijkwaardige deelneming van de derde wereld aan de internationale handel een integraal deel kan worden van een gemeenschappelijk streven naar "self-reliance".
De kombinatie van het onaanvaardbaar ontwikkelingsbeleid van de donorlanden, het negatieve effekt van de "hulp" op de ontvangende landen en het bewijs van de ongeldigheid van de ekonomiese groei als enige bron van ontwikkeling, ondersteunt Ikoku's stelling dat het probleem van de derde wereld niet de hulp uit het buitenland is, maar een *radikale mentaliteitsverandering aan beide kanten* van de "hulpverlening".
Het perspektief hiervoor is somber. Uit het tot nu toe gevoerde overleg tussen noord en zuid is duidelijk dat de rijke landen hiertoe niet bereid zijn. Hoewel er geen alternatief is voor een strategie van serieuze onderhandelingen ten aanzien van de eisen van de derde wereld, is het westen op z'n hoogst bereid tot konsessies, die de minimum-eisen van de arme landen niet eens tegemoet komen. Bij de elites in de meeste arme landen bestaat eveneens een gebrek aan politieke wil om tot verandering te komen. Maatregelen die nodig zijn ter verbetering van de positie van de arme massa zijn door hen tegengehouden.
Duidelijk is in ieder geval dat ontwikkelingshulp in zijn huidige vorm ondeugdelijk blijkt te zijn als middel tot emancipatie van de arme landen. Hernieuwd onderzoek dat moet beginnen met het onderzoeken van de problemen van diverse derde wereld landen is noodzakelijk. De aanduiding "Derde Wereld" is bedriegelijk; ze verhult de belangentegenstellingen en doet geen recht aan de verscheidenheid en tegenstellingen binnen de enorme groep landen die als zodanig aangeduid worden.
Matty Klatter

LITERATUUR

- ADVIES bilaterale ontwikkelingssamenwerking. 's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1977. Nationale Adviesraad voor Ontwikkelingssamenwerking, Nr. 55. - BRENNER, Y.S. en M.J. WEGGELAAR, The rich, the poor and the ugly; een merkwaardige koalitie bij het belemmeren van een vruchtbare ontwikkelingshulp. Intermediair, 13, nr. 9, 4 maart 1977. - COPPENS, H, Ontwikkelingstheorie in beweging; benaderingswijzen van het ontwikkelingsvraagstuk. Intermediair, 12, nr. 46, 12 nov. 1976- blz. 23-29. - DAM, F. van, N.A.R.-advies over het basisbehoeftenmodel. Economisch statistische berichten, 62, nr. 3133, 7 dec. 1977, blz. 1208-1214. - IKOKU, E.U, Towards a development with a human face in African perspective. London, 1976. - (zie ook: E.U. Ikoku. Laat "arme landen zelf zeggen wat ontwikkeling is". V.U. magazine (mndl. uitgave Vrije Universiteit, Amsterdam), 4, nr. 7, 1975, blz. 29-31, en: De mentaliteit achter "ontwikkelingshulp". V.U. magazine, 3, nr. 1, 1974, blz. 32-37). - JOLLY, R, The world employment conference: the enthronement of basic-needs. Journal

of development studies, Okt. 1976, blz. 1-44. - KLATTER, M, Het Derde Wereld Forum: een oproep tot solidariteit van de Derde Wereld. Intermediair, 13, nr. 8, 25 febr. 1977, blz. 53-55. - MEETING basic needs, a strategy for eradicting mass poverty and unemployment; conclusions of the World Employment Conference 1976. Geneva, 1977. - SOEST, J. van, Het begin van de ontwikkelingshulp in de Verenigde Naties en in Nederland 1945-52. Proefschrift, Universiteit van Nijmegen, 1976. - UL HAO, M, The poverty curtain: choices for the third world. New York, Columbia University Press, 1976. - UL HAO, M, The Third World Forum: intellectual self-reliance. International Development Review, nr. 2, 1975, blz. 8-13. - ZEYLSTRA, W.G, Aid or development: the relevance of development aid to problems of developing countries. Leiden, Sijthoff, 1975.

DE ROL VAN DE KERKEN IN DE DERDE WERELD

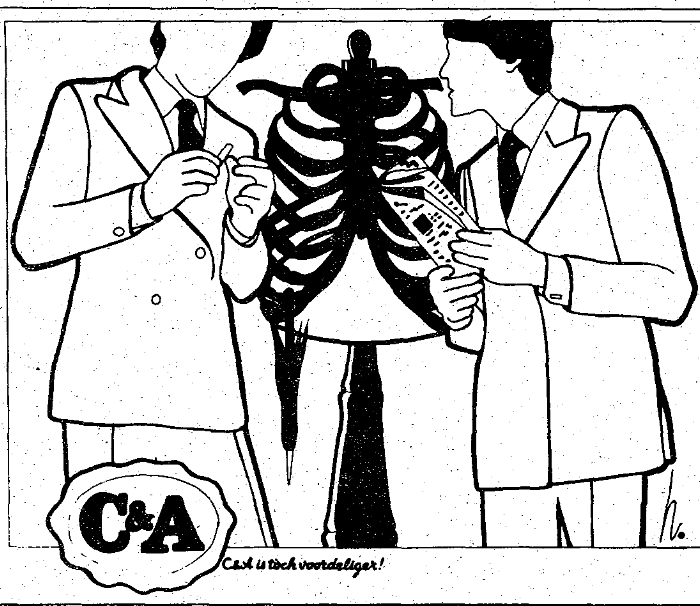
Onderstaand artikel wil een bijdrage zijn aan de diskussie over de rol van de kerk in de Derde Wereld; over de betekenis van de kerken die zich op enigerlei wijze bezig houden met 'ontwikkelingshulp'. Een diskussie die slechts dán zin heeft als men deze bemoeienis plaatst tegen de historiese en ideologiese achtergrond van zending en missie. Het zijn deze twee vormen van christelijke Lebensraum die de grondslag vormen - nog steeds, zoals zal blijken - van de hulp die de kerken verlenen aan de Derde Wereld. Volledigheid is hier niet nagestreefd; het gaat hier slechts om enkele aanzetten tot verdere analyse.

Godsdienst is de troost in een troosteloze wereld; het aureool van een verminkte aarde; een verkeerd beeld vān en een verkeerde oplossing vóór een verkeerde wereld. Godsdienst is dáārom gevaarlijk omdat zij het heil zoekt 'in de hemel, voor het toekomstige leven, niet voor het hedendaagse en werkelijke leven, niet op aarde'. (Bakoenin)
Naast de teoretiese onhoudbaarheid der godsdienst maakt zij zich onmogelijk door haar maatschappelijke houding: kernpunt van het christendom in de praktijk is dat zijn vertegenwoordigers in overgrote meerderheid de kant van de gevestigde machten, van feodale, kapitalistiese en militaire eliten hebben gekozen. De weinige uitzonderingen bevestigen ook hier de algemene regel. Bovendien waren en zijn allen die zich op het evangelie beriepen om hun sociale strijd te rechtvaardigen niet dankzij maar *ondanks* hun christendom hiertoe gekomen! Al hun argumenten zijn produkten van de menselijke rede... Bovendien is tegenwoordig al wat beweerd en gedaan wordt door 'moderne christenen' al veel eerder en grondiger gezegd en gedaan door atheïsten en anarchisten... Het sociale vraagstuk stellen impliseert het atheïsme stellen: gelijk het anti-theologisme (Bakoenin) het anti-etatisme, het socialisme en de sociale revolutie 'noodgedwongen' met zich brengt.

In andere artikelen in dit nummer van De As wordt ingegaan op het verschijnsel dat door ontwikkelingshulp de afhankelijkheid van de Derde Wereld wordt bestendigd. Dit artikel beperkt zich tot de *ideologiese* funktie van de kerk en haar organisaties bij het instandhouden van de imperialistiese greep op de arme landen. Belangrijk middel daarbij is de kerkelijke ontwikkelingshulp, die uitgedrukt in cijfers overigens niet eens zo bijster groot is. Van veel meer belang dan het procentuele aandeel is het aspekt van de 'sleutelpostenfunktie': door de nederlandse regering goedgekeurde ontwikkelingsprogramma's worden voor 75% door de staat gefinancierd, zodat in feite de kosten van deze kultureel-ideologiese aanval op de arme landen door de producerende klasse worden gedragen. Daarnaast is het van belang te constateren dat zo'n 60% van de 'partikuliere' organisaties die zich op enigerlei manier met ontwikkelingshulp ledig houden uit konfessionele organisaties bestaat. En juist zij bezetten sleutelposities in de speerpunten van de kulturele expansie: zij hebben, zoals ex-minister Pronk fijntjes opmerkte, de meeste kontakten met de bevolking...

HISTORIESE WORTELS VAN ZENDING EN MISSIE

Vanaf het moment dat het christendom staatskerk werd in het Romeinse Rijk, in de vierde eeuw, heeft het veel gedaan en weinig nagelaten om de *officiële* leer te verbreiden. Te vuur en te zwaard zijn de volken van Europa onderworpen: Karel de Grote heeft deze zendingsarbeid dermate kernachtig beschreven dat zijn woorden nu nog aktueel zijn: "Onze taak is het, overeenkomstig de bijstand der goddelijke goedheid overal de Heilige Kerk van Christus tegen aanvallen der heidenen en verwoestingen door ongelovigen naar buiten met de wapenen te verdedigen, en naar binnen door de uitbreiding van het katholieke geloof te versterken. Uw taak is het, Heilige Vader, met tot God opgeheven handen gelijk Mozes ons in de strijd te ondersteunen, opdat het christelijke volk overal de overwinning behale op de vijanden van zijn Heilige Naam en de naam van onze Heer Jezus Christus in de ganse wereld verheerlijkt worde". Denkt men slechts aan de 'beschavingsmissie' der portugese en nederlandse kolonialisten; aan de 'verdediging van de christelijke waarden' die Luns en met hem de NAVO-staarders verkondigen; aan de Apartheid in zuidelijk Afrika; aan de agressieoorlog die werd gevoerd tegen Vietnam en Cambodja. De woorden van een keizer die er niet voor terugdeinsde hele steden uit te roeien tot meerdere glorie gods, zijn wonderlijk 'modern'.
In 1442 schonk Paus Eugenius IV aan de koning van Portugal het recht ongelovigen in zijn koloniale rijk "te vangen, te onderwerpen en tot eeuwige slavernij te brengen". Hetgeen geschiedde, hoewel de ontwikkeling van het kapitalisme op den duur de slavernij overbodig maakte (en niet, zoals ten onrechte wordt beweerd, de humanere opvattingen van de mensen). Jezuïeten hielden er zelf hun eigen schepen op na; slavenschepen wel te verstaan. Het roomskatholicisme, de Kerk bij uitstek in de feodale maatschappij, sanktioneerde de bestaande sociale verhoudingen.
Reformatie, renaissance en humanisme leidden definitief het einde van de feodale maatschappijformatie in. Het calvinisme, meer dan het lutheranisme, was de religie die de opkomst van het kapitalisme geestelijke bijstand verleende. De vraag in hoeverre het calvinisme oorzaak dan wel gevolg was van het nieuwe produktie- en konsumptiestel-

sel is hier niet aan de orde. Wel kan worden opgemerkt dat het statistiese, starre, hiërargiese katholicisme niet meer paste bij het dynamiese, alle bestaande verhoudingen revolutionerende, expansieve kapitalisme. Om ons tot één aspekt van deze verhouding tussen kerk en staat, godsdienst en politiek, ideologie en ekonomie te bepalen, zullen we een enkel facet belichten van de zendingsarbeid in Nederlands Indië.
In 1602 werd de Verenigde Oost-Indische Compagnie opgericht. Deze 'eerste nederlandse NV' leidde en financierde de eerste aktiviteiten van de zending in het koloniale Indië. In 1609 werd de eerste Gouverneur-Generaal benoemd, Pieter Both, alsmede een Raad van Indië. Both ging in 1610 naar de archipel en deze "...eerste G.G. begaf zich naar Ambon, een der eilanden van de Molukken. Ambon was de oudste, versterkte nederzetting van de V.O.I.C. en de Molukken waren van buitengewone betekenis, omdat daar de voor de toenmalige Europese handel en voor de Europese vleeskonsumptie en vleeskonservering zo belangrijke specerijen werden voortgebracht". De verovering der Molukse sub-archipel ging, zoals elke koloniale weldaad, gepaard met gruwelijke slachtpartijen. Zo overleefden hoogstens 1000 mensen de inbezitneming der Banda Eilanden, waar 15000 mensen leefden. Jan Pieter Zn Coen schreef aan de gouverneur van Banda: "...Wij meenen best wesen sal, dat U.E. 't eenenmael van al het mannelijk geslacht van Banda ontlast worde". Echter, omdat winst maken zonder mensen moeilijk is, werden vrouwen en kinderen 'gespaard': zij dienden als bijslaap of huishulp. Om de prijs der kruidnagelen op peil te houden werden overbodige kruidnagelbomen vernietigd: de beruchte hongitochten. Het gevolg was honger.
Dit mechanisme is door prakties alle koloniale machten overal toegepast. De ondervoeding en honger van heden zijn een direkte erfenis

van dit koloniale stelsel. De politieke (formele) dekolonisatie welke vooral na het einde van de tweede wereldoorlog doorzette heeft het mechanisme van de uitbuiting niet afgeschaft, maar integendeel *geïntensiveerd*. De ekonomiese, politieke, militair-strategiese en kultureel-ideologiese afhankelijkheid en onderworpenheid van de Derde Wereld is groter dan zij ooit was in het tijdvak van het 'klassieke' koloniale stelsel.
De V.O.I.C. was in de 17e eeuw de grootste handelsonderneming ter wereld. Terwijl in de eerste jaren van haar bestaan geen dividend werd uitgekeerd, waren er topjaren van 470% (1643) en 539% (1648). In diezelfde tijd werd 'de bevolking tot de uiterste armoe gedreven' en werden opstanden bloedig neergeslagen. Het christendom diende als de vlag op de bedenkelijke lading. Nadat men 5000 'inlanders' had laten verhongeren op een eiland bij Boeton (Celebes) wist men te Batavia niet beter te doen dan de 'Heer om de continuatie van genaede te bidden'. De huidige Molukse hersenschim is een regelrecht wanprodukt van de tweeling christendom en kapitalisties kolonialisme. Of, zoals een jonge Molukker het eens treffend zei: "Jullie gaven ons het evangelie en leerden ons schieten. Zowel geloven als schieten kunnen we beter dan jullie".

KERK EN NEOKOLONIALISME

Het voorgaande geeft al aan dat de kerk onverbrekelijk verbonden is met het kapitalisme-in-evolutie. Ontpopte zich het klassieke kolonialisme tot een veelvraat van een duizendpotig monster; als ideologiese 'spiegel' transformeerde zich het zendings- en missiefanatisme tot een 'humanitair' christendom. De nadruk kwam, althans in teorie, te liggen op 'direkte hulp' aan mensen in nood: mediese hulp en armenzorg. Bij nadere beschouwing echter wordt duidelijk dat we te maken hebben met een ideologiese zwenking welke in laatste instantie tot doel heeft de belangen van de kerken en daarmede impliciet van de imperialistiese staten en ondernemingen veilig te stellen. Dat doet uiteraard niets af aan het feit dat de meeste christelijke hulpverleners aardige mensen zijn en geen huichelaars. Het gaat echter in laatste instantie niet om *individuele motieven*, maar om *kollektieve strukturen*.
Kollektieve strukturen zijn echter niet absoluut: zij bestaan bij de gratie van het aanvaarden. De kerken, evenals alle andere vormen van cultureel imperialisme, hebben de ideologiese funktie van het aanvaardbaar-maken; van het weerloos-maken. En wel zodanig en zolang, tot de strukturen inderdaad als 'objektief' worden ervaren.
Het is verhelderend om de huidige etiese houding t.a.v. de Derde Wereld te vergelijken met een soortgelijke etiese 'inkeer-uit-schaamte' m.b.t. Indië, toen zich aan het eind van de 19e en het begin van de 20e eeuw een 'etiese koloniale school' ontwikkelde binnen de nederlandse bourgeoisie. Deze periode werd gekenmerkt door de overgang van het klassieke 'konkurrentie'kapitalisme naar het door staatsinterventie gekenmerkte imperialisme of 'monopolie'kapitalisme. In het geval van de etiese koloniale school waren het vooral de industriëlen in het moederland die belang hadden bij een grotere afzet van industrieprodukten in Indonesië. Daarom stonden zij een 'humanitaire' en op 'ontwikkeling' gerichte koloniale politiek voor. Nu zijn het de belangen van de grote imperialistiese bourgeoisie die een humanitai-

re en op ontwikkeling gerichte politiek t.o.v. de Derde Wereld bepleiten. Het is opvallend hoezeer deze etiese politiek exakt de balanscijfers der multinationals ten goede komt; hoe de 'wet van de omgekeerde evenredigheid' ook hier opgaat: hoe minder zichtbare macht, des te meer onzichtbare.
De christelijke ideologie is door deze ontwikkeling veel verhulder, bedekter, 'impliciter' geworden: zij wordt niet alleen als 'verdedigster van de westerse waarden' aanbevolen, doch treedt tevens, zij het bij uitzondering, op als "revolutionaire" massabeweging. Men behoeft slechts te wijzen op figuren als Dom Helder Camara (die niet voor niets een reisverbod kreeg opgelegd van de Heilige Vader) en Camillo Torres. Ieder op hun wijze vertegenwoordigen zij een stroming in de kerk die de grondslagen van de huidige feodaal-kapitalistiese maatschappijstruktuur in Latijns-Amerika weigert te aanvaarden - wat zoveel betekent als: de armen komen in beweging en vertellen hun verhaal van strijd in theologiese vorm.
Betekent dit nu dat de kerk, of zelfs maar een gedeelte van de kerk, en dan met name de rooms-katholieke kerk, haar eeuwenoude grondslagen verwisselt voor nieuwe? Geenszins. Het christendom is en blijft een doos van Pandora: een door de goden vervaardigd onding om de mensen te straffen die het vuur uit de hemel stalen. Een doos bovendien met dubbele bodem: de eerste, de schijnbodem, is de officiële, openlijk verkondigde leer van liefde en broederschap, van gerechtigheid en verdraagzaamheid - van sociale rechtvaardigheid. De tweede en werkelijke bodem echter is de tegenwoordig al dan niet om taktiese redenen (of oprecht gemeend) verloochende, verzwegen praktijk van onverdraagzaamheid, religieus groepsegoïsme, klassenonderdrukking en sociale onrechtvaardigheid.
Dit doet niets af aan het feit dan individuele christenen, katholieken zo goed als protestanten, 'goede werken' verrichten. Zo bijv. in Paraguay, een van de achterlijkste landen ter wereld, waar boeren, nu eens mèt hulp van roomse priesters, landbouwcoöperaties hadden opgericht, de Ligas Agrarias. Deze werden overigens door de regering Stroessner middels moord, mishandeling, arrestatie en vernieling met de grond gelijk gemaakt. Het oude deuntje: het zou om 'kommunisten' en 'terroristen' gaan. Een ander positief voorbeeld dat om redenen van eerlijkheid niet onvermeld mag blijven is de beweging SOLIDARIDAD. Deze beweging is de organisatoriese neerslag van een 'interkerkelijke aktie voor Latijns Amerika' waarin samenwerken: de Rooms Katholieke Kerk, de Nederlands Hervormde Kerk, het Genootschap der Vrienden (Quakers), het Leger des Heils, de Oud Katholieke Kerk en nog enkele andere nederlandse kerken. Ook hier treedt het verschijnsel op dat men om zo te zeggen de draad weer opneemt die ondanks alle theologiese, politieke, sociale en geestelijke onderdrukking door kerk (en staat) door de eeuwen heen dwars door alle vormen van christendom heen liep: de kerk die zich inzet voor een rechtvaardiger samenleving, die kiest vóór solidariteit en tegen onderdrukking.
Opnieuw echter dient vastgesteld te worden dat men niet in staat is de navelstreng der religie door te knippen: men klampt zich vast aan de hoop op het hiernamaals, op het illusionaire rijk waarover theologen oneindig kunnen redeneren. Ondanks alle goede bedoelingen wordt zo de aarde wederom onderworpen aan de schimmen uit het dodenrijk en hun alles behalve schimmige aardse plaatsbekleders.
Zelfs deze 'reformistiese' christenen werken al op de zenuwen van

de machthebbers; zo werden in La Paz (Bolivia) studenten die in de Methodistische kerk vergaderden naar aanleiding van een mijnwerkersstaking, ondanks protesten van de predikant, in de kerk gearresteerd. Op 12 maart 1977 werd pater Rutilio Granda vermoord omdat hij zich voor de armen inzette. In mei 1977 werden zo'n twintig priesters opgepakt in El Salvador en de grens met Guatemale overgezet. Een konferentie van bisschoppen in Latijns Amerika heeft een geheim rapport uitgegeven waarin de militaire diktaturen worden beschuldigd van het zich verschuilen achter de 'zogenaamde nationale veiligheid' waar het om martelingen, onderdrukking en terreur gaat. Deze lijst is een willekeurige greep uit de reeks feiten en ontwikkelingen binnen de kerken in Zuid Amerika.
Toch kan en mag men de ogen niet sluiten voor het feit dat het slechts om een gedeelte der kerk gaat - en bovendien om het meest bewuste deel. De officiële rooms katholieke kerk immers is nog immer de bondgenoot van de heersende kaste van grootgrondbezitters, kapitalisten, handelaars en militairen en deze kerk bezit een zo immens kapitaal (aan grond o.a.) dat slechting van dit religieus-financiële bolwerk niet minder dan een sociale revolutie zou betekenen!
Hoe gespleten de kerk onafwendbaar, vanuit haar wezen, is blijkt uit de woorden van een naamloze boer uit Zuid Amerika: "Deze vakbondsaktiviteiten kreërden problemen in de katholieke en protestantse kerken, want de rijken zijn naast christen ook handelaar en grootgrondbezitter. Ik klaagde bij mijn rijke broeders over het onrecht dat zij hun arme broeders-landbewerkers aandeden. Wij hadden onze kerkdiensten en baden om gerechtigheid, maar na de kerkdienst kwam ik als vertegenwoordiger van de kerk in een arm gezin waar een kind malaria had. De moeder vroeg mij om bij de rijke broeders om pillen tegen de koorts te vragen. Het antwoord van de rijken was dan: 'Ik kan niets voor je doen want die arme vrouw kan de medicijnen niet betalen'. Toen ontdekte ik iets nieuws. Als ik kollekteerde onder de armen, dan kreeg ik van ieder wat hij kon missen; van de rijken kreeg ik wat er overschoot. Ik zag de kloof tussen de liefde uit de preek en de praktijk. Toen kwam het tot een breuk in de kerk. De rijke katholieken en protestanten gingen onder één hoedje spelen. Naarmate de boeren zich meer gingen organiseren werd de onderdrukking sterker".
Op treffende wijze komt de opiumwerking van het geloof tot uitdrukking in het antwoord van een peruaanse boerenleider, die om zijn aktiviteiten werd vervolgd. Op de vraag: '...is jouw god dezelfde als die van de bezitters...?' antwoordde hij: 'Ze zeggen dat het dezelfde god is, maar ik zeg u onder ons dat er onder de christenen een onderscheid bestaat. De christus van mijn erf kan niet dezelfde zijn als die van de grootgrondbezitters die het dorp zonder gezondheidszorg, zonder grond, met niets laten zitten. Die god van hen wil alleen een religieuze verzoening'.

CHRISTENDOM EN SOCIALE REVOLUTIE

Hieruit blijkt zonneklaar dat 'god' al naar gelang de klassepositie en de individuele geaardheid van de gelovige, een andere gedaante aanneemt. Zolang een klassenstruktuur feodaal of semifeodaal is en de godsdienst bijzonder sterk overheerst (zoals in Europa in de 'middeleeuwen' en, zij het onder andere verhoudingen en andere vormen, thans in Latijns Amerika) neemt de klassenstrijd 'teologiese'

vormen aan; hult zij zich in religieuze taal.
Hoezeer de (vooral rooms-katholieke) kerk in dat kontinent een overheersende rol speelt, moge blijken uit het feit dat Fidel Castro het onlangs in een rede die hij hield op Jamaica, niet aandurfde de kerk en het christendom aan te vallen. In plaats daarvan noemde hij Jezus een 'groot revolutionair' en stelde christendom en socialisme als gelijksoortige idealen naast elkaar. De Kerk is een macht waarmee men rekening moet houden!
Bovendien kan men zo zijn vraagtekens zetten bij de progressiviteit der kerk, als men het bericht leest dat 14 geestelijken en missionarissen voor 1976 door de C.I.A. werden betaald en als agenten in landen van de Derde Wereld werden ingezet.... Men bedenke dat het hier gaat om gevallen 'vóór 1976' en dat ijsbergen voor het grootste deel onder water plegen te blijven. In dit licht bezien lijkt het wel of Fidel wat al te luchtig over de tweeslachtigheid van het christendom heenstapt en de *mythe* van de revolutionair christus houdt voor de *realiteit* van het historiese en materiële christendom!
In scherp kontrast tot dit wellicht uit Realpolitiek geboren ideologiese 'scheelzien' staat de uitspraak van de National Black Development Conference (V.S., 1969): "Wij zijn ons er tevens van bewust dat de uitbuiting van gekleurde mensen over de gehele wereld wordt gesteund en welbewust bevorderd door blanke christelijke kerken en synagogen". Door de gehele geschiedenis van het christendom loopt onvermijdelijk het vraagstuk der sociale gerechtigheid. Terwijl de officiële kerk de heersende machten en klassen steunt en vertegenwoordigt, hen ideologies rechtvaardigt en teologies zegent, is daartegenover altijd een onderstroom geweest van sociaalgerichte ketters die de onderliggende klassen steunden of vertegenwoordigden, hen ideologies rechtvaardigden en teologies zegenden. Op gezette tijden komt de sociale vulkaan tot een uitbarsting en stroomt de lava van 'revolutionaire teologie' naar de oppervlakte en dreigt voor tijden de versteende verhoudingen te overstromen. Zo was ook de Boerenoorlog van 1525 een uitbarsting van volkswoede. De taak van de christelijke ontwikkelingshulp is het verplaatsen van de hoop naar een illusoire wereld, naar een hemel ver boven de beslommeringen van alledag.
Jan Bontje

MINISTERIE VAN ONTWIKKELINGS SAMENWERKING ZET KLOK TERUG

Mensen kunnen voor een bepaalde kontraktperiode naar een ontwikkelingsland worden gezonden via de officiële hulpverlening van de overheid (Buitenlandse Zaken: Dienst Internationale Technische Hulp), via

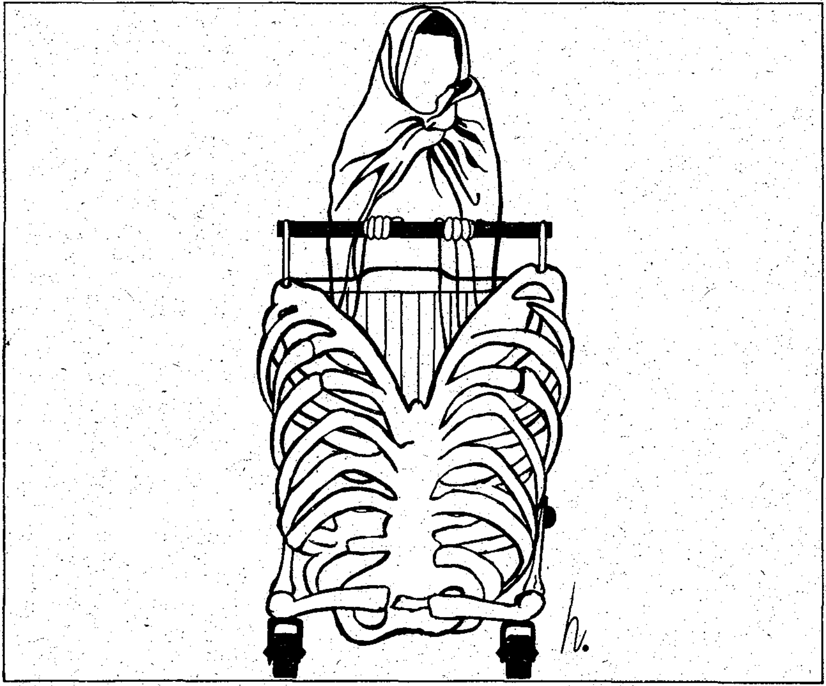
de speciale organen van de Verenigde Naties, en via een groot aantal partikuliere organisaties die voor hun projekten al of niet overheidssubsidies ontvangen. De uitzendende instanties verzorgen meestal ook zelf voorbereidingskursussen voor de mensen die zij uitzenden. De meer dan veertig partikuliere organisaties zijn verenigd in de Nationale Commissie Voorlichting en Bewustwording Ontwikkelingssamenwerking (NCO), ingesteld in 1970 door de toenmalige minister van ontwikkelingssamenwerking Udink, en heeft tot taak de meningsvorming over ontwikkelingssamenwerking te bevorderen. Zij organiseert daartoe vormings- en voorlichtingsprojekten, ontwerpt lesmateriaal voor scholen, voorlichting aan leerkrachten e.d. Haar taak is ook het financieren van aktiviteiten van de bij haar aangesloten organisaties en maatschappelijke groeperingen. Daartoe krijgt zij een budget uit de rijksbegroting, voor de besteding waarvan de goedkeuring van de minister van ontwikkelingssamenwerking nodig is. Onder minister Pronk werd deze goedkeuring doorgaans zonder meer verleend, maar de nieuwe minister De Koning heeft een aantal projekten niet voor subsidiëring goedgekeurd en wel van organisaties, die zich krities opstellen tegenover landen, waarmee Nederland goede betrekkingen onderhoudt (bijv. Indonesië) en van groepen die krities staan tegenover het beleid van multinationals. Ook een Cubaprojekt is afgewezen, gezien de rol van de Cubanen in de afrikaanse bevrijdingsstrijd, die de minister kennelijk niet bevalt.

In 1972 al stelde een door de kommissie voorbereid symposium (Unctad) dat de hulpverlening gericht moet zijn mede op dusdanige sociale en ekonomiese veranderingen dat de bestaande inkomensverschillen herzien worden. In 1976 publiceerde minister Pronk de uitvoerige nota "Bilaterale ontwikkelingssamenwerking". In deze nota wordt - op regeringsnivo dus - gesteld dat de ontwikkelingsmodellen die gebaseerd zijn op ekonomiese groei en technologiese modernisering groeiende verpaupering met zich meebrengen en dat het beleid zich zal moeten richten op de allerarmsten in de ontwikkelingslanden. Daarmee werd gekozen voor de theorie die de verarming niet als een toevallig gebeuren ziet, maar als een onvermijdelijk gevolg van de internationale ekonomiese orde. Eind van dat jaar verscheen ook het zgn. RIO-rapport (Reshaping the International Order) onder leiding van Tinbergen, dat vooral steunt op de onderzoeken en uitkomsten van de aktiviteiten van de speciale VN-organen. De hooggestemde voorstellen gaan steeds vergezeld van de opmerking dat de rapportages maar een bescheiden bijdrage kunnen leveren tot hooguit de diskussie over de nieuwe internationale orde, die ook wel omschreven wordt als een soort humanisties socialisme. De grote lijnen in het denken over ontwikkelingssamenwerking neigen dus steeds meer naar reeds eerder uitgebreid verkondigde opvattingen van o.a. Gunnar Myrdal, die het eigenbelang van de rijke landen bij hun "hulpverlening" beklemtoonde en op het dilemma wees - nog eens helder in zijn betoog bij de uitreiking van de Nobelprijs in 1975 - dat de elitaire regimes in de ontwikkelingslanden de nodige hervormingen weigeren door te voeren en dat de nieuwe ekonomiese orde alweer een konventionele formule dreigt te worden. Wat vóór alles van belang is bij de hulpverlening is dat zij gericht moet zijn op fundamentele veranderingen in de voorwaarden waaronder de arme groepen leven en werken. Daartoe zijn minimale voorwaarden: een radikale landhervorming en een even fundamentele richtingsverandering t.a.v. onderwijs en gezondheidszorg. Daar regeringen alleen met de elites on-

derhandelen over de hulp is de ontwikkelingshulp fiktie. Wezenlijke bijdragen tot de bestrijding van de armoede kunnen we dan alleen verwachten van een bevrijdingsstrijd, zoals A. Gunder Frank, Paolo Freire en vele anderen al bepleitten.
Het spreekt vanzelf dat deze gezichtspunten een belangrijk onderdeel dienen te vormen bij de voorbereiding van deskundigen en vrijwilligers die worden uitgezonden. De D.T.H. (Directie Internationale Technische Hulp) van het ministerie van Buitenlandse Zaken houdt zich bezig met de uitzending van deskundigen naar de derde wereld. Het Bureau Werving en het Bureau Vorming zijn twee van de buro's die voor ons van belang zijn. Het eerste buro houdt zich o.a. bezig met de selektie van de deskundigen. De beoordeling van een sollicitant vindt plaats langs vier kanalen: een invulformulier over de genoten opleiding enz; een testonderzoek door de Rijkspsychologiese dienst; een gesprek met een panel; en referenties. Het tweede en derde middel worden zwaarder gewaardeerd. Het testonderzoek let vooral op intelligentie, stabiliteit, sociale vaardigheid, flexibiliteit en belangstelling. In het panelgesprek wordt gelet op een positieve instelling, op "progressiviteit", op de oriëntatie op ontwikkelingssamenwerking, op de motivatie en op de waardenoriëntatie bijv. t.a.v. de inrichting van de samenleving, het zich onthouden van politieke bemoeiïngen in het gastland. Het ziet ernaar uit, dat het panel niet zoveel voelt voor een uitgesproken politieke opstelling.
Een klein percentage wordt afgewezen, waarbij als gronden wel hebben gegolden, dat iemand zich op de vlakte houdt, dat hij alleenzijn vak ziet, dat hij ontwijkende antwoorden geeft, e.d. Vrouwen van de deskundigen nemen niet deel aan de selektie. De eigenlijke voorbereidingskursussen stonden onder auspiciën van het Bureau Vorming van de DTH en werden uitgevoerd door het Bureau Opleidingen van het Tropeninstituut te Amsterdam, waar ook het Internationaal Centrum is gevestigd. Tot eind 1977 had dit buro een zekere mate van vrijheid om de voorbereidingskursussen in te richten, waaraan tientallen docenten inleidingen en diskussies hielden over thema's als ontwikkelingstheoriën en een vast onderdeel daarbij was een tweedaagse training in "sociale vaardigheden", aanvankelijk aangeduid als "relatietraining", ook wel in een later stadium als "rollenspelen", of interaksie en kommunikatie, of didaktiese aspekten van leerprocessen en kennisoverdracht. Jarenlang kregen ook docenten, die de ontwikkelingssamenwerking als een neo-imperialisties procédé zagen en die erop uit waren de betekenis van de uitzending tot het optimale te relativeren en tot scherpere bewustwording te doen komen, hun kans om hun verhaal kwijt te raken. En ook konden kursusleiders en trainers in "sociale vaardigheden" aan de slag gaan die de problematiek van de ontwikkelingssamenwerking krities benaderden. In de loop der jaren groeide de wrijving tussen "Den Haag" en het Bureau Opleidingen, wat tot het heengaan en overplaatsen van diverse mensen leidde. Sinds februari van dit jaar is echter het in de nota "Deskundigenvoorbereiding '78" van het Bureau Vorming van de DTH ontworpen plan in werking getreden. Deze nota kwam tot stand zonder enig overleg met hen die al jaren kursussen hadden voorbereid of met hen die vaak al jarenlang in parttimeverband hun inleidingen en training hadden gegeven en die vaak al jarenlang bezig waren geweest met het opstellen van nota's over het hoe en waarom van voorbereidingskursussen. Het ziet er naar uit, dat het nieuwe kabinet ook op dit punt een koerswijziging heeft aange-

bracht en dat bepaalde ambtenaren kans hebben gezien om de wind weer eens flink rechts te laten waaien.
De voorbereiding heeft nu plaats in een vijfdaagse Informatie over Ontwikkelingssamenwerking en een vierdaagse over Leven en Werken in een andere kultuur. De bestaande onderdelen, zoals de taalkursus, de Tropenkursus voor artsen en de huishoudelijke voorlichting in ontwikkelingsgebieden worden voortgezet. De trainingen in sociale vaardigheid zijn verdwenen, zonder dat dit vermeld wordt (en dus ook zonder motivatie). De wijze waarop een en ander is doorgevoerd doet vermoeden dat de vorige minister Pronk onvoldoende aandacht heeft besteed aan allerlei interne beleidszaken waarbij hij of het belang niet wilde of kon inzien, of er geen tijd voor had om een dusdanig benoemingsbeleid te bevorderen dat ook mensen die scepties staan tegenover ontwikkelingssamenwerking, of zij die de wereldarmoede zien als een onafwendbaar gevolg van de internationale ekonomiese en sociale orde op belangrijke plaatsen benoemd konden worden.
De toelichting in de nieuwe nota (blz 5) is tekenend: "Het vraagstuk van de onderontwikkeling is zo kontroversieel dat geen volledige informatieverstrekking mogelijk is zonder tegenstrijdige opinies te presenteren. Deze diversiteit van gepresenteerde opvattingen is in dit geval wezenlijk voor een goede voorlichting. Er moet dan ook voor worden gewaakt dat het programma vooringenomenheid vertoont of dat sommige opvattingen onvoldoende kans krijgen om naar voren te worden gebracht. Het enige wat niet kan worden getolereerd is intolerantie". Het is allemaal zo vaag, dat ieder mag raden wat dit betekent. Het ziet ernaar uit, dat de stap in de richting van de middeleeuwen onder aanvoering van Van Agt, voor de problematiek van de ontwikkelingssamenwerking een stap terug kan betekenen naar "het oude idealisme" om voor arme mensen wat te gaan doen. Met voorbijzien van een groeiend begrip voor de noodzaak van radikale hervormingen in de ontwikkelingslanden. Voorlopig is er waarschijnlijk dus wel weer genoeg te doen in eigen land om die bewustwording gaande te houden.
Het is vanzelfsprekend dat uitzendende partikuliere instellingen of overheidsinstanties om een zekere identifikatie vragen met het te voeren beleid van die instanties, maar de opleidingsinstanties van deze instellingen behoren vrij te kunnen manoevreren met hun onderwijs- en vormingsbeleid opdat bepaalde partijpolitieke opvattingen of gevoeligheden van Buitenlandse zaken geen invloed uitoefenen op de inhoud van de kennisoverdracht. Deze autoritaire aanpak is in feite ook in strijd met de houding die van ontwikkelingswerkers wordt verwacht willen zij in hun leef- en werksituatie in het gastland niet voor onoverkomelijke moeilijkheden komen te staan: niet het abrupt invoeren van aan de andere kultuur wezensvreemde ingrepen, de geduldige kennisoverdracht, het voortdurend luisteren en begrip opbrengen voor mensen en hun gedragingen vanuit anders bepaalde kultuurwaarden, het kunnen relativeren van de eigen kultuur, de bewustwording van de maatschappelijke en kulturele faktoren die het eigen gedrag bepalen, enz. Voor ontwikkelingswerkers die hun werk vinden in de buro's van de internationale organen weegt dit minder zwaar dan voor hen die wel degelijk in kontakt komen met de arme bevolkingsgroepen en hun meer van de onze afwijkende kultuur.
Het is dan ook tekenend dat de training er zonder opgave van redenen geheel tussenuit is gehaald. De twee dagen training waren weliswaar een omstreden zaak, waar al jarenlang diskussies over werden gevoerd.

In tegenstelling tot de filosofie van het vak werd de training als verplicht nummer opgevoerd, terwijl dit uiteraard met eigen instemming dient te gebeuren. Voorts is er in twee dagen, tegen een verplichte achtergrond, niet veel te doen. Dan zijn er van linkerzijde bezwaren: dat gewroet in strikt individuele groeiprocessen wordt weinig gewaardeerd in groepen die zich op basis van groepssolidariteit inspannen voor maatschappelijke hervormingen. En van rechts ziet men in trainingen het gevaar van gezagsondermijning en al die openheid tussen mensen als moeilijke zaken die allerlei hiërarchiese verbanden zouden kunnen doorbreken. Dat neemt niet weg, dat de groepsdynamika methoden heeft ontworpen, die ook bruikbaar zijn voor de emancipatiestrijd in al zijn facetten. Mijn ervaring - die berust op jarenlange leiding van die tweedaagse trainingen, waarbij ik de tweede dag probeerde te komen tot een groot rollenspel waarin men zijn verwachtingen omtrent situaties in de leef- en werksituaties in het gastland kon uitspelen en kon projekteren - is dat een langduriger training zeer verhelderend kan werken en méér dan de kognitieve kennisoverdracht bewerkstelligt. Opvallend was daarbij, dat bijna alle groepen die tot een groot spel kwamen, onafhankelijk van elkaar, en onafhankelijk ook vaak van politieke opstellingen, een spel fantaseerden waarin de bevolking het projekt afwees, of waarbij de elites het projekt aanvaardden vanwege de kapitaalbronnen en de ontwikkelingswerker er op de koop toe bijnamen.
Het ziet er naar uit, dat we weer op de oude weg van het bekrompen eigenbelang terecht gekomen zijn. De klok is weer teruggedraaid.
Simon Radius

BOEKEN

NEDERLAND ALS CENTRUM VAN HET INTERNATIONALE ANTIMILITARISME

Het kan vreemd lopen in de wereld, want de auteur van het imposante boek over de nederlandse antimilitaristiese beweging dat kort geleden in een handelseditie verscheen, is een buitenlander. Het is Gernot Jocheim, een polemoloog uit de school van de westberlijnse vredeswetenschapper Theodor Ebert, die het grootste deel van zijn ruim 600 blz. tellende proefschrift aan de ideeëngeschiedenis van het anarchistiese antimilitarisme in nederland wijdt. Uit publikaties in het sociologenvakblad *Mens & Maatschappij* en het polemologies tijdschrift *Transaktie* was al gebleken dat Jocheim uitstekend op de hoogte is met de theorievorming binnen het nederlandse anarchisme in de periode 1900-1940, maar zijn (duitstalig) boek overtreft de verwachtingen. Het is een indrukwekkend stuk archiefarbeid, waarbij men dient te bedenken dat de taalbarrière voor Jocheim een extra hindernis geweest moet zijn.

Jocheim heeft als polemoloog het spoor teruggevolgd. In kringen van vredeswetenschappers, zowel in nederland als in west-duitsland, de skandinaviese en angelsaksiese landen bestaat veel belangstelling voor geweldloze alternatieven voor de militaire defensiesystemen, die men wel met modellen voor "sociale verdediging" aanduidt. Algemeen werd steeds in die kringen verondersteld dat Gandhi de vader van het geweldloos verzet was geweest, dat in de amerikaanse burgerrechtbeweging van Luther King en de engelse ban-de-bombeweging van Bertrand Russell een "westerse" vorm had gekregen. Jocheim nu heeft ontdekt dat allerlei konsepten van geweldloze aktie ten behoeve van sociale veranderingen al in de jaren'20 door nederlandse antimilitaristen ontwikkeld zijn.

Naast Henriëtte Roland Holst krijgt de religieuse anarchist Bart de Ligt terecht veel aandacht in Jocheims studie. De Ligt, die beschouwd kan worden als de grondlegger van de polemologie, heeft immers steeds geprobeerd om het streven naar een niet-gewelddadige maatschappelijke revolutie te plaatsen tegen de historiese achtergrond van geweldloos verzet. Onder meer in zijn tweedelige studie *Vrede als Daad* schetste De Ligt hoe in het verleden sociale vooruitgang was bereikt door de toepassing van "bovengewelddadige" (gewaltfreie) middelen als arbeids- en dienstweigering.

Jocheim benadrukt terecht dat het één van de hardnekkigste politieke leugens is dat geweld een fundamenteel kenmerk van het anarchisme zou zijn. Omdat de anarchisten een maatschappij zonder dwang en geweld nastreefden, vloeide daaruit voort dat juist zij zich bezig hielden met sociale akties waarbij doel en middelen met elkaar overeenstemden. Met name in nederland hebben de anarchisten in de periode tussen de wereldoorlogen intensief gezocht naar mogelijkheden van niet-gewelddadige konfliktoplossing, voortkomend uit hun traditioneel antimilitaristiese gezindheid. Het georganiseerde antimilitarisme dateerde al van 1904, toen de Internationale Anti-Militaristische Vereniging (IAMV) werd opgericht, die feitelijk uitsluitend in nederland van de grond kwam. De nauw met de anarchistiese beweging verbonden

IAMV stelde zich echter niet op een volstrekt geweldloos standpunt, dit in tegenstelling tot de nederlandse volgelingen van de russiese anarchist Tolstoi. Toch bleef de principiële weerloosheid van de tolstojaanse christenanarchisten beperkt tot een moreel appèl en slaagden eerst De Ligt en Clara Meijer Wichmann er rond 1920 in om de etiese aspekten van de strijd tegen kapitalisme en militarisme te verbinden met de ekonomiese kategorie van de klassenstrijd.
Zij introduceerden het begrip "geestelijke weerbaarheid", dwz het vermogen om door geestelijke kracht te overwinnen, een opvatting die opvallende overeenkomst met Gandhi's denkbeelden vertoont. De aandacht voor diens geweldloze strijd tegen het britse kolonialisme na 1920 verklaart Jocheim dan ook uit het feit dat er in de anarchistiese antimilitaristiese beweging al een diskussie gaande was over geweldloosheid als moreel en maatschappelijk kriterium. Zo ontwikkelden anarcho-syndikalisten als Arthur Lehning en Albert de Jong een konsept van een geweldloze revolutionaire, dus niet-parlementaire klassenstrijd dat nauw aansloot bij opvattingen zoals die leefden in de IAMV en het daaruit voortgekomen IAMB (Internationaal Anti-Militaristisch Bureau), waarvan Bart de Ligt voorzitter was. Basis van die konsepten was steeds een sociaal-ekonomies verzet van de arbeidersklasse en burgerlijke ongehoorzaamheid tegen iedere vorm van militarisme, ook het "rode militarisme' van de bolsjewisten.
De opkomst van het fascisme in de jaren dertig stelde het anarchistiese antimilitarisme dat zijn aktieteorie steeds had gebaseerd op sociale revolutie, zwaar op de proef. De arbeidersbeweging werd in het defensief gedrongen en nu kwam het aksent te liggen op het bestrijden van de kontrarevolutie. De vraag of de spaanse anarchisten die gewapenderhand aan de zijde van de burgerlijke republikeinen en sociaaldemokraten tegen Franco vochten, gesteund moesten worden, leidde in 1936 tot een tragiese breuk in de IAMV. Bij de religieus getinte anarchisten overheerste de angst voor een militarisering van de revolutie en zij bleven, in tegenstelling tot de anarcho-syndikalisten vasthouden aan strikt geweldloos verzet.
Geweldloos verzet was ook de leidraad van het konsept van "pacifistische volksverdediging" dat in diezelfde tijd werd uitgewerkt door de Jongeren Vredes Actie (JVA). Veel invloed op de JVA - een links-socialistiese jongerenorganisatie van vrijzinnig-protestante oorsprong - ging uit van H. Roland Holst, die zich sterker dan De Ligt op de ideeën van Gandhi oriënteerde. In het door de JVA gelanceerde plan voor een goed voorbereid en systematies geweldloos verzet tegen een fascistiese bezetting treffen we dan ook allerlei elementen uit De Ligts en Gandhi's denken aan en Jocheim meent dat het beschouwd kan worden als het allereerste model voor wat tegenwoordig "sociale verdediging" heet.

Jocheims studie is een brede en diepgaande analyse van het grotendeels anarchisties getinte antimilitarisme in nederland. Door het vrijwel ontbreken van beschrijvende literatuur over het onderwerp, was Jocheim gedwongen het bronnenmateriaal in de tekst op te nemen. De lezer kan daardoor de diskussie over antimilitaristiese aktiestrategieën zoals die in anarchistiese tijdschriften als Bevrijding, De Arbeider, De Syndicalist en De Wapens Neder gevoerd werden, op de voet volgen. Hij zal niet alleen tot de konklusie komen dat de teorievorming in de vooroorlogse anarchistiese beweging op een hoog peil stond, maar ook dat de plaats van nederland in de internationale

antimilitaristiese beweging tot 1940 ronduit uniek te noemen is. *(HR)* *Gernot Jocheim, Antimilitaristische Aktionstheorie, Soziale Revolution und Soziale Verteidigung; Van Gorcum/Assen, 1977; f 40,--.*

DE INTELLEKTUELEN EN DE STAAT

Eind vorig jaar hield de taalfilosoof en anarcho-socialist Noam Chomsky te Leiden een lezing. Deze lezing is nu in boekvorm verschenen en bevat naast de oorspronkelijke engelse versie ook een integrale nederlandse vertaling ervan. Deze werkwijze mag als een goed initiatief worden beschouwd.
Chomsky heeft zich in zijn lezing bezig gehouden met het vraagstuk van de rol van de intellektuelen. Dit vraagstuk splitst hij op in twee delen. Het eerste is vrij abstrakt, het tweede is meer op de aktualiteit geënt. Voor het eerste deel gaat hij vooral uit van hetgeen de anarchist Bakoenin over de rol van intellektuelen heeft gezegd. In het tweede deel gaat hij op hun stellingname in tijdens de periode van de Amerikaanse oorlog in Vietnam. Zeker wat dat laatste betreft heeft men reeds meer van Chomsky kunnen lezen. Als ik daarvoor bij een eveneens kleine tekst blijf, kan hier aan de bundel 'Over het interpreteren en veranderen van de wereld '(Amsterdam, 1972) worden gedacht. Zo gezien doet Chomsky een en ander nog eens over. Als je het gezelschap in aanmerking neemt waarvoor hij dat deed, kan dit geen kwaad. Integendeel.
Chomsky wijst erop dat Bakoenin zich reeds een eeuw geleden met een analyse van de ('nieuwe klasse' bezighield, waaronder hij verstond degenen die techniese kennis begonnen te beheersen. In principe maakt het voor het probleem van de macht dan niet meer uit met welk 'politiek kamp' we dan van doen hebben. Dit laat Chomsky zien aan de hand van een tekst die, zoals hij suggereert, van Lenin afkomstig kon zijn, maar in werkelijkheid door R. McNamara is uitgesproken. Natuurlijk besteed Chomsky ook aandacht aan de rol van de publiciteitsmedia. Hij haalt aan dat 'propaganda verheven wordt tot het enige middel om de massa te aktiveren dat goedkoper is dan geweld', en herinnert daarna aan Gramsci's uitdrukking dat de intelligentia de 'experts in het legitimeren' uitmaken. Een deel van de intelligentia is bereid om te wijzen op de noodzaak van een 'matiging in de demokratie'. Daarmee is Chomsky gekomen aan een kritiek op de houding van de Amerikaanse 'intelligentia' ten tijde van de oorlog in Vietnam. Dit lijkt geschreven te zijn opdat wij niet vergeten hoe het ook al weer in elkaar stak.. en een volgend maal steken zal als we niet waakzaam zijn. Hou ze in de gaten! *(Th. H.)*
N. Chomsky, De intellektuelen en de staat; Het Wereldvenster/Baarn, 1978; f 9,50.

OVER ATHEISME EN ANARCHISME

Gestaag groeit het aantal heruitgaven van Constandses geschriften. Zojuist heeft de vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte een nieuwe editie uitgebracht van zijn studie over het atheisme, die in 1926 verscheen. Het heeft nu de titel *Grondgedachten van het atheisme* gekregen en wel omdat Constandse de oorspronkelijke uitgave heeft herzien, hier en daar bekort en ook aangevuld, zonder de opzet van het boek aan te tasten. In bijna 200 blz. behandelt hij onder meer het ontstaan en het wezen van de religie, bijbel en christendom, het mo-

derne bijgeloof (spiritisme, etc.), om tenslotte uitgebreid te kunnen ingaan op ontstaan en ontwikkeling van het atheisme in de vorige en deze eeuw. In het slothoofdstuk, waarin Constandse de maatschappelijke betekenis van het anarchisme schetst, komt hij tot de konklusie dat het atheisme als filosofie die uitgaat van de autonomie van de mens zich het best verstaat met libertaire maatschappelijke bewegingen. De bestrijding van het godsgeloof en de (geïnstitutionaliseerde) godsdienst komt ook aan de orde in het bekendste geschrift van Bakoenin. Dit *God en de Staat* is nu weer verkrijgbaar in een nieuwe vertaling en verzorgde editie van uitgever Bas Moreel. Overigens heeft Bakoenin er niet zelf die titel aan gegeven. Oorspronkelijk maakte het deel uit van een omvangrijker manuskript dat zoals veel van Bakoenins geschriften onafgerond is gebleven. In 1882 besloten enkele anarchisten daaruit een aantal paragrafen te publiceren, waarin Bakoenin zich niet alleen keert tegen kerk en staat, maar ook tegen wetenschappers die het volk dom houden en het op die manier overleveren aan de willekeur van geestelijke en wereldlijke "gezagsdragers". *(HR)*

Anton Constandse, Grondgedachten van het atheisme; De Vrije Gedachte/ Rotterdam (postbus 1087), 1978; f 20,--.

Michael Bakoenin, God en de Staat; Bas Moreel/Wageningen (Nobelweg 108), 1978; f 7,--.

DE SPAANSE BURGEROORLOG

Cajo Brendel, de bekende raden-kommunist, heeft een boek geschreven over de Spaanse burgeroorlog en revolutie van 1936 tot 1939 en zijn ontstaansgeschiedenis en gevolgen. Het boek is om meer dan één reden een verrassing. Het is lang geleden dat er een Nederlands boek met een algehele behandeling van, althans een totaalvisie op de spaanse revolutie verscheen. En ook in het buitenland zijn er de afgelopen jaren meer deelstudies dan algemene boeken over verschenen; bovendien waren de algemene boeken vooral samenvattingen van de bestaande literatuur, geen nieuwe visies op het geheel. Zo'n visie geeft Brendel wel. Zijn studie is, voor zo ver ik weet, de eerste die de spaanse ontwikkeling bekijkt vanuit de koncepties van het radenkommunisme. Dit maakt het boek opzichzelf bijzonder interessant. Brendel plaatst ook, zoals de laatste tijd algemeen gebruikelijk, de spaanse burgeroorlog en de revolutie in het kader van de algemene ontwikkeling van de spaanse samenleving. De lijn wordt doorgetrokken tot het heden. Ook dit is een grote verdienste.
Het grootste gedeelte van het boek kwam, in een eerste concept al klaar kort na het einde van de burgeroorlog en bleef dus een kleine veertig jaar in portefeuille. Hiermee kom ik aan een aantal kritiese opmerkingen en bezwaren tegen Brendels studie. De bronnen die hij gebruikt stammen grotendeels uit de tijd van de burgeroorlog en vaak zijn het krantenberichten. Heel veel van de bestaande literatuur is niet gebruikt. Hierbij komt dat Brendel spaanse teksten alleen in vertaling kon gebruiken; in de spelling van spaanse namen en woorden komen nog al vaak fouten voor en ook in de feiten zijn onjuistheden geslopen. Het voordeel is natuurlijk dat Brendel de lezer attent maakt op berichten die opzichzelf vaak interessant zijn, maar nooit in boeken werden gebruikt. Brendel is zich echter te weinig bewust van de beperktheid van zijn bronnen. Vooral in de laatste hoofdstukken wreekt zich dat pijnlijk.

Hoofdzaak is echter de maatschappij-visie van Brendel, de radenkommunistiese invalshoek. Drie hoofdlijnen keren steeds terug. Ten eerste: De beweging der arbeiders en niet de arbeidersbeweging (de organisaties) is van belang. Bovendien staan de organisaties de zelfstandige strijd van de arbeiders doorgaans in de weg, ook al is hun ideologie, zoals bij de anarcho-syndikalisten, gericht op die zelfstandige strijd. Ten tweede: Spanje ontwikkelde zich van een feodaal naar een modern-kapitalisties land, alle sociale krachten werkten bewust of onbewust en met vallen en opstaan aan deze ontwikkeling mee. De burgeroorlog is slechts een episode in deze ontwikkeling.
De funktie van de arbeidersbeweging was, juist vanwege de zwakte van de bourgeoisie, om in Spanje een burgerlijk modern kapitalistiese maatschappij te helpen scheppen. Ten derde: Alleen uit deze ontwikkelingsgang en uit de klassenverhoudingen zijn de feitelijke gebeurtenissen te begrijpen. Andere verklaringsgronden zijn onjuist, of beter, niet ter zake.
Ik moet zeggen dat Brendel deze lijnen met grote konsekwentie hanteert, maar ik moet daar ook aan toevoegen zeer dogmaties en schematies. Hierdoor is zijn boek, hoe interessant ook, voor mij toch een teleurstelling geworden. Ik beperk mij in mijn kritiek tot enkele hoofdzaken.
In de eerste plaats de sociale revolutie die in 1936 plaats vond en waarbij in fabrieken en op het platteland de bedrijven door de arbeiders werden overgenomen en gekollektiviseerd. Een arbeiderszelfbestuur op grote schaal, dat toch ook voor het radenkommunisme van grote betekenis zou moeten zijn. Brendel akcepteert wel de visie van de anarcho-syndikalist Souchy dat "het kollektiviseringsproces (...) als het belangrijkste sociale experiment van deze eeuw kan worden beschouwd". Maar hij voegt daar direkt aan toe "dat het NIET om socialistiese 'experimenten' ging. De loonarbeid, dat wil zeggen HET wezenlijke kenmerk van de kapitalistiese produktiewijze, bleef (...) bestaan" (p. 87). "Niet zijn ARBEID werd hem (de arbeider) betaald, maar de - met de kosten van zijn levensonderhoud samenhangende - prijs van zijn ARBEIDSKRACHT" (p. 88). Hiermee miskent Brendel volledig de betekenis van het feit dat de arbeiders de zeggenschap hadden over hun produktiemiddelen en gezamelijk hun lonen bepaalden.
Toegegeven, het uitgangspunt was de eigen fabriek zoals die reilde en zeilde op het moment van de kollektivisatie, maar is een ander uitgangspunt denkbaar? Interessant is dat al heel snel de aanwending van de produktiemiddelen ook veranderde, omdat andere dan de kapitalistiese motieven een rol speelden. Over koördinatiepogingen van onderop waarbij geprobeerd werd kapitalistiese marktmechanismen door socialere te vervangen, zwijgt Brendel volledig. Over de interessante publikatie van Jacq Giele (Arbeiderszelfbestuur in Spanje) vertelt Brendel dat het verscheen nadat hij zijn hoofdstuk over de kollektivisatie had voltooid. De lezing ervan "is voor de schrijver van dit boek geen reden geweest zijn standpunt te herzien". (p.13). Deze laatste opmerking komt men herhaaldelijk tegen bij Brendel en het llustreert hoezeer hij denkt en analyseert vanuit een gesloten systeem.
Een tweede punt is de rol van organisatie. Eén van de hoofddiskussies onder socialisten is nog steeds die over organisatievormen, spontaniteit, zelfstandige strijd van de arbeiders en hoe deze zaken zich tot elkaar verhouden. Terwijl de meeste socialisten geleide or-

ganisatie en geleide strijd centraal stellen, waarbij spontaniteit en zelfstandige strijd snel als "primitieve" en "wilde" vormen worden afgedaan, zoeken anarcho-syndikalisten naar organisatievormen die de zelfstandige strijd juist bevorderen en spontaniteit handhaven. De radenkommunist noemt dat het zoeken naar een vierkante cirkel, iedere organisatiestruktuur buiten de zelforganisatie van de arbeiders, in hun werk-, woon- en leefsituatie wijzen zij af. Wat Brendel in zijn boek doet is echter de feiten erg in de richting van zijn radenkommunistiese opvattingen interpreteren en zelfs scheef te trekken. Hij maakt de arbeidersstrijd te zeer los van de anarcho-syndikalistiese organisaties. Hij kleineert de revolutie maar miskent tevens dat deze revolutie een spontaan karakter had, minder van de organisaties dan van de arbeiders en de bedrijven zelf uitging. Hij citeert bij voorkeur Souchy e.a. die de rol van de anarcho-syndikalistiese organisaties in de revolutie benadrukken, om dan èn die organisaties èn de revolutie af te wijzen. Voor mij bevestigt de spaanse revolutie voor een goed deel de anarchistiese opvattingen. De revolutie was een spontane zaak van de arbeiders zelf, maar tegelijkertijd was dit zelf-handelen en het *nivo* ervan ondenkbaar geweest, zonder de strijd en de organisatie van de anarcho-syndikalisten. De vraag is niet alleen spontaniteit en zelfstandig handelen, ja of neen, maar op welk niveau speelt zich dat zelfstandig handelen af. Men kan spontaan de fabrieken in brand steken maar ze ook spontaan kollektiviseren. Het hoge niveau van de spontane zelforganisatie was te danken aan het spaanse anarcho-syndikalisme.

Een derde kwestie is de ontwikkeling van de spaanse samenleving. Brendels visie is sterk fatalisties, wat de anarcho-syndikalisten ook wilden, dachten en deden, al hun strijd hielp slechts mee aan het maatschappelijk ontwikkelingsproces van een feodale naar een modern-industriële samenleving. Nu zijn er juist de laatste jaren redenen om vraagtekens te zetten bij het feodale karakter van die streken in Spanje waar het anarchisme sterk was. Nu paste Catalonië, dat èn industrieel ontwikkeld èn anarchisties was, nooit in dit beeld. Zuid-Spanje, agraries, arm en achterlijk, beheerst door grootgrondbezit en guardia civil, leek dit wel te doen. Tegenwoordig is men er, mede door studies over de derde wereld, achter dat onderontwikkeldheid met ontwikkeldheid samenhangt en veroorzaakt is door de kapitalistiese ontwikkeling. Trouwens Brendel hanteert het kriterium van de graad van loonafhankelijkheid en niet die van kapitaalakkumulatie (investeringen e.d.) als kriterium van het kapitalisties zijn van een gebied. En naar deze maatstaf was Andalusië zeker kapitalisties. Maar ook kapitaalsakkumulatie ontbrak niet volledig, met name was die te vinden in het sherrygebied rond Jerez, dat ook het hart was van het anarchistiese gebied in Zuid-Spanje. Zich ten onrechte baserend op geschriften uit de tijd van de burgeroorlog noemt Brendel herhaaldelijk de kerk als de grote grootgrondbezitter. In feite zat het geld van de kerk vooral in het bankwezen en de industrie. Het grondeigendom was de kerk ontnomen in de jaren na 1840. Uit die jaren dateert ook de guardia civil, dat een heel MODERN onderdrukkingsapparaat is en model had kunnen staan voor bijv. de franse CRS (geen kontakten met de bevolking, niet in de eigen geboortestreek dienen, nooit alleen dienst doen, militaire discipline en hierarchie, enz. enz.)

Het is, na deze punten van kritiek, goed om er op te wijzen dat

Brendels analyse toch heel veel van de ontwikkeling en vooral ook van de aktuele, verduidelijkt. De verrassende ommezwaai na Franco's dood, waarbij het lijkt of iedereen - links èn rechts - volledig met het verleden heeft gebroken is alleen te begrijpen als men, zoals Brendel doet, laat zien dat de ontwikkelingen in de Spaanse samenleving reeds lang voor de dood van Franco diens regime aan het afstropen was (als een slang zijn dode huid; al was zolang Franco nog leefde een definitief afleggen van die dode huid -met zijn bloedige druk op de samenleving- onmogelijk). Niet in de eerste plaats links, maar vooral rechts, dat kapitalistiese strukturen moderniseert, bevrijdt zich van de tot ballast geworden Franco-diktatuur, en daardoor bevestigt en versterkt het tevens deze strukturen. Politiek links (socialistiese, eurokommunistiese en andere "linkse" partijen) ondersteunen in feite deze ontwikkeling.
Het onderscheid dat Brendel maakt tussen politieke oppositie binnen en buiten het regime tijdens Franco's laatste jaren zou ik zelfs minder sterk benadrukken. Het optimisme dat Brendel nog heeft t.a.v. de mogelijkheid tot zelfstandige akties van de arbeiderskommissies (de manipulatie van de kommissies door de kommunisten ziet hij overigens heel duidelijk) kan ik helaas niet delen. Juist het ontbreken van een anarcho-syndikalistiese of radenkommunistiese traditie (en als men wil: ideologie) in de kommissies maakte het de kommunisten mogelijk deze te manipuleren en te kastreren. Het achteruitgaan van de kommissies acht ik een gunstige zaak, de herrijzenis van de anarcho-syndikalisten (de CNT heeft thans waarschijnlijk tussen de 100.000 en de 200.000 leden) en van hun aktiviteiten in fabrieken, wijken en aktiegroepen waar zij zich inzetten voor de zelforganisatie van de mensen, vind ik een nog plezieriger zaak, al verheel ik de tekortkomingen niet. (Rudolf de Jong)
Cajo Brendel, Revolutie en contrarevolutie in Spanje; Het Wereldvenster/Baarn, 1977; f. 44,50.

ALARM

GRIEKENLAND

In Griekenland is grote onrust ontstaan als gevolg van de indiening op 24 maart van een wetsontwerp 'Ter bestrijding van Terrorisme'. Dit ontwerp vertoont sterke overeenkomst met een soortgelijke wetgeving in West-Duitsland. Lidmaatschap van een zogenaamde terroristiese organisatie kan 5 tot 20 jaar gevangenisstraf opleveren. Verder een aangifteplicht, ook voor familieleden, als men het vermoeden heeft dat iemand lid is van een zogenaamde terroristiese organisatie op straffe van minimaal 5 jaar. Het sympatiseren in woord en geschrift met een zogenaamde terroristiese groep levert 2 tot 5 jaar op. Beloningen tot een bedrag van 80.000 gulden worden uitgeloofd voor zinvolle informatie over de zogenaamde terroristiese groepen. Zogeheten terroristiese daden die de dood van onschuldigen tot gevolg hebben, kan de dader op de doodstraf komen te staan. De regering Karamanlis wil door deze wetten de toelating van Griekenland tot de E.E.G. versnellen en anderzijds een bestaande toestand, die zowel tijdens als na de val van de kolonels nooit terug van weggeweest is, legaliseren langs parlementaire weg.

Dit laatste blijkt o.a. uit het politieoptreden tegen een aantal griekse anarchisten, die deelgenomen hadden aan demonstraties tijdens het Turks-Cypries konflikt met spandoeken waarop stond De Aegeïese Zee behoort aan de vissen, die deelgenomen hadden aan de kampagne tegen de uitzetting van het RAF-lid Rolf Pohle en aan de grote 1 mei-demonstratie die uitmondde in straatgevechten en 30 arrestaties. Op 22 mei 1977 deed de politie een inval en het huis van C. Konstantanidis, koördinator van Diethnis Bibliothiki (Wereld bibliotheek), een griekse anarchistiese uitgeverij die ook de Marvo Rodo(Zwarte Roos) boekwinkels beheert. De politie zocht naar wapens en drugs. Er werd niets gevonden. De 8 aanwezigen waaronder 2 fransen en de nederlander Jaap van der Laan werden in elkaar geslagen en gearresteerd. De aanklacht luidde, belediging van de politie, vernieling van openbaar eigendom en godslastering. Tijdens het daaropvolgende proces liet de verdediger geen spaan heel van de aanklacht. De enige getuige van de officier van justitie bekende te zijn bewerkt door de politie. Resultaat: vrijspraak. Maar de officier van Justitie ging in beroep tegen 5 van de verdachten. Er volgde een tweede proces. Twee grieken werden schuldig bevonden en veroordeeld tot 20 en 40 dagen gevangenisstraf. De 3 buitenlanders werden vrijgesproken. De Marvo Rodo boekwinkels, nu nog belangrijke trefcentra voor de anarchistiese beweging zullen ook na de invoering van de "Wet ter bestrijding van Terrorisme" wel blijven bestaan. De Grieken leven tenslotte in een demokratie! De etalages en de ruimten zullen wel leeg zijn omdat de boeken verboden en de anarchisten achter slot en grendel of ondergronds zitten. Dan zijn de Grieken weer aangewezen op hun myten en sagen voor zover ze niet "Verfassungsfeindlich" zijn en wij stoffen onze platen van Theodorakis weer af.

Han le Blanc

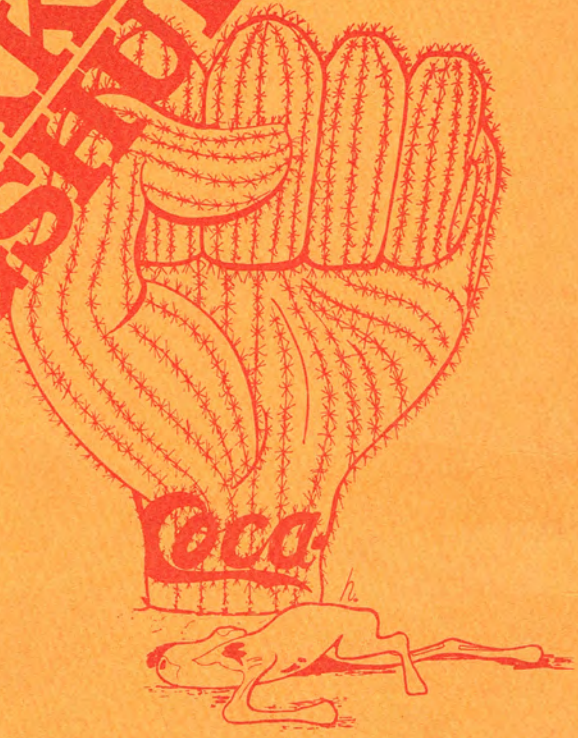
seminar

In het vorige nummer van De As werd melding gemaakt van een te houden seminar over anarchisme & recht.
Het seminar zal aan drie thema's gewijd zijn.

- *a historïes : wat is de ontwikkeling geweest van de verhouding tussen anarchisme en rechtswetenschap.*
- *b aktueël : is er een relatie te leggen tussen hedendaagse anarchisme-theoriën en hedendaagse rechtsopvattingen?*
- *c toekomstig : de mogelijkheden voor een anarchistiese rechtstheorie en een juridiese anarchisme-theorie.*

Over elk der thema's zal gerapporteerd worden. De namen van de rapporteurs zijn nog niet bekend. Aan de hand van de rapporten en andere ingezonden papers zal in kleine groepen en plenair beraadslaagd worden. Daarvan wordt verslag gedaan. Van de rapporten, papers en verslagen zal een selektie gemaakt worden ter opneming in een Engelstalige bundel.
Van de deelnemers wordt aktieve participatie verwacht. Daarom wordt gerekend op een beperkt aantal. Ieder deelnemer kan één of meer papers inzenden. Zo vroeg mogelijk voor de aanvang van het seminar worden aan de deelnemers het programma, de rapporten en de papers toegezonden. De kosten van deelneming bedragen f 10,--. Deelnemers dienen zelf te zorgen voor logies en maaltijden.
Plaats: Erasmus Universiteit Rotterdam, Burg. Oudlaan 50, Rotterdam. Tijd: 3-6 januari 1979. Voertaal: Engels. Deelneming: schriftelijk aanmelden vóór 1 september 1978. Adres: aanmeldingen en inlichtingen: Thom Holterman, Social Faculty, E.U.R., Burg. Oudlaan 50, Rotterdam. Tel. 010-145511 of 078-40737.

ONTWIKKELINGSHULP?

Prijs van dit nummer ƒ 2,50